Эхэ найхан чютагаа эб хамта мандуулая!

БУРЯАД ҮНЭН

1921 оной декабриин 21-нээ гарана

Бүгэдэ арадай газетэ

1994 июль 19
Зунай адаг сагаагшан хонин нарын 11
ВТОРНИК
Гарагай 3
№ 136 (18978)
Газетын сэн захилай 10 түх.
Хэлсээтэ сэн.

Буряад Республикын

Арадай Хуралай сессиие угтуулан

ЛУУШУУЛДА ТУҺАЛЫТ!

...ганай редакциилай зүгһөө бэ... ...эжэнгын аймаг... ...данай дунда ...жэлэй турша... ...байнаб. Олон ...элнүүд, очерк... ...алэлнүүд болон ...алнууд мүнөө ...тухай республ... ...газетэнүүдтэ ...н тухай наһа... ...түлэб бэшэдэг. ...залуушуул га... ...мэ бэшэхэ, бо... ...өөгүй ябана ...у болохогүйл ...үүн мүнөөнэй ...ухай хэлээ. 70 ...н найхан ерээ... ...унизм тээшэ ...ди. Энэ үеын ...ун минии на... ...нэн шударгы... ...ка, һуража га... ...падаашье найн ...д зондоо яһала ...үргэжэ байтар... ...к хубилгалын ...н һалхин бүү... ...үрэмнай унаад, ...кономико бии ...ла ехэ тухаша... ...үргэжэ ерээ һэ...

...дэ һуража, дээ... ...гай залуушуул ...дэгүй шахуу ...Ажалһаа хү... ...элжэ, мүнгээ ...одонь, нэн түү... ...алаан ажалһаа гаргагдаад, һая айл боложо, гэршьегүй байһан хадаа юу хэхэ болоноб? Дээдэ һургуули дүүргээд, ажалгүй болоһон залуушуул мүнөө бүри олошоронхой. Бүхы наһаараа хара ажал хэһэн эхэ, эсэгынгээ пенси дээрэ ажамидаржа байпабди гэхэдэ алдуу болохогүй. Иланганга бидэ, хүдөөгэй залуушуул, нимэ байдалда оронхойбди. 4-5 һара соо салингаашье абадагүйбди. Эндэ хэн зэмэтэйб? Нимэ байдалай тулажа ерэхэдэнь, залуушуул зэмэтэй гү?

Хүнэй хара хүлһөөрөө хэһэн ажадые хонжоо наймаа болгоһон олзын хэрэг эрхилэгшэд тэсхытэрээ баяжана. Нимэ юумэ хэхэ ажалтай залуушуул гэмшьегүй юм ааб даа. Ондоо хэхэ ажал үгы. Социальна хамгаалалташье байхагүй. Институт дүүргэһэн зулуушуулые мүнөө хаанашье абанагүй. Олон тоото предприятинууд хаагдана. Нэгэшье нөёд һайд залуушуулай байдалаар һоннрхоногүй, дэмжэнэгүй. Президентые һунгажа байхадаа бидэндэ, юундэшьеб, ехэ найдал түрэнхэй. Фермер боложо гараха гэхэлээ, үринь гэжэ бүхы наһаараа түлэжэ хүшэ хүрэхөөр бэшэ. 30 хүрэтэрөө мал харуйлжа һураагүй зоной фермершье болохонь хүшэр юм ааб даа. Энэ залуушуулай байдалые һайн тээшэнь шиндхээгүй һаа, одоол тэрэ «гэмтэ ябадалтанай гүрэн» гэгдэдэг болохомнай холо бэшэл ха.

Ямаршье этигэлгүй болоһон залуушуул архидахаһаа бэшэ, ондоо ажал бэлэрхэеэ болишонхой. Энээнние һамбаашалжа, олзо бэлэрэгшэд архияа бүри гүйсэтэйгээр ябуулна. Армиа албаяа дүүргээд ерэһэн хүбүүдһээ «саашаа юу хэхэбши?» гэхэдэ, харюу олоддогүй. Айл бүлэ болохо гэхэдэ, юугээрээ хоолойгоо тэжээхэ, хаана байрлаха болоноб? Энэншье ойлгосотой. Олонхи гэртэхин үхибүүдээ һургуулидашье ябуулхаяа болижо байнхай. Гэрэйнгээ ажал хүүлээд лэ, саашанхи байдал тухай бодохоолые болёо.

Залуушуулай холбоон Улаан-Үдэдэмнай бии гэгшэ. Тэрэмнай юугээ хэдэг, ямар программатайгаар хүдэллэг юм, мэдэдэгшьегүйбди. Шэнээр һунгадаһан Арадай Хуралаймнай депутадуудта, элдэб министерствэнүүдтэ, мүн Президентдэ хандаха дуран хүрэнэ.

Хүдөөгэй залуушуулые социальна хамгаалалтатай, гэр байратай, ажалтай болохо хэрэгтэмнай туһалыт!

С. ДОРЖИЕВ.
Дунда-Худанай дунда һургуулийн багша.

Репортаж

Адууһа малда—элбэг тэжээл

ТЕХНИКЫН ХҮНХИНӨӨН ТАҺАЛДАНАГҮЙ

«Үбһэ бэлэдхэлгэ гээшэмнай хүдөөдэ бүхы юумэ шиидхэхэ үйлэ хэрэг болоно» гэжэ хэлсэдэгыень буруушааха хүнүүд хаанашье байгаагүй ёһотой. Нинтын болон хубиннгаа адууһа малда үбһэ нөөсэлжэ абаха гээшэ тиимэшье хүнгэн ажал бэшэл даа. Энээнние бултадаа мэдэжэ байгаа бээ.

Урдань морин косилкаар, гар хажууараар сабшадаг үелэ үбһэшэд хээрэ отогтоо хоноходоо, үглөөнэй булжамуур шубуунай абяагаар сайгаашье уунгүйгөөр, сабшалан дээрээ гаража, шүүдэртэй үлхэнногоо сабшажа унагаадаг байһан ааб даа. Иланганга гар хажууараар шүүдэртэйногоо сабшахада, даасатайшье, урматайшье, байдаг бэлэй. Техникын элбэгжэһэн һүүлэй жэлнүүдтэ үбһэшэд отог дээрээ хоноходо болижо, үглөөгүүр наранай дээрэ гараһан хойно гэр гэрһээ сугларжа, үдэ багаар ажалаа эрхилдэг гурилтай болошоһониинь гэмшэлтэй.

...Тарилашадай ажахынуудай «Россия» нэгэлэлэй луговод Василий Лазаревич Шилинэй даадаг звеногой нуга сабшалангынь уһаар дүүрэн үргэн Сэлэнгэ мүрэн ута унжагай хаданууд хобной дундуур оршодог юм. Звеное даагша өөрынгөө туһалагшад Леонид Михайлович Китаев, Николай Афанасьевич Русин гэгшэдтэй суг хамта хабарһаа хойно нуга сабшалан дээрээ хүдэлжэ, нёлондоной үергэй асарһан бог шогойень сэбэрлэхэ талаар айхабтар ехэ хэмжээнэй хүдэлмэрэй ябуулһан байха юм. Тэрээнһээ гадуур хагда ногоень шатаажа, бухы 150 гектар талмай дээрээ боной шэрэжэ, газарай дээдэ үеын хүрьһыень, һайжаруулаа, бүлүүр станциин хүсөөр сабшалангаа оло дахин ажамидаралта уһаар үндалуулаа.

Луговодуудай нимэ тодорхой ажал ябуулһанайнь ашаар нуга сабшалангай ногоон түргэнөөр гаража захалаа бшуу. Сэлэнгэ мүрэнэй эхин багаар, һүүлдэнь манай районой газар лайда дээгүүр хура бороон орожо, мүрэнэй уһан хараа байса нэмэжэ, доогуур газарай ургасань уһанда абтажа эхилһэн байна. Ушар тиимэһээ тэжээл бэлэдхэгшэд ургаһан ногоонойнгоо уһанда абтажа, дэмыдэ хосорхогүйнь тула үбһэндөө дары орохо гэжэ шиидхэбэри абаһан байгаа бшуу. Үбһэшэдэй оньһожоруулагдамал звеное түргэн саг соо эмхидхэхэдээ, луговодуудые өөһэдыень тэрэнэй бүридэлдэнь оруулаа. Сабшаһан ногоогоо хатахыень хүлеэжэ байнгүйгөөр, тэрэ дарыдань силосэй траншейдэ, нуга сабшалангаа ногоо ...

...хэнүүдтэ абаашажа, сенаж болгон дараха гэһэн шиидхэбэри нэн түрүүн абтаа һэн. Удангүй наратай үдэрнүүдэй тогтожо захалхадань, сабшаһан ногоогоо хатааха аргатай болоо. Иигэжэ тэдэнэр хатаһан ногоогоо рулон болгожо, бэлэдхэдэг байна.

Тарилашадай ажахынуудай нэгэдэлэй механизаторнуд нуга сабшалан дээрээ гараһаар недели болошобо. Трактористнуд Петр Китаев Павел Емельянов хоёр эртэ үглөөнһөө ротортой косилкаар ногоогоо сабшажа унагааханань, халуун шатама нарандоро тэрэнь үдэшэ болотор тургэхэн хатаадхина. Үрдеэ һаа, үдэшэлэн, үгьшье һаа, үглөөдэрынь Сергей Трифонов, Павел Алексеев гэгшэд роторно тармуураар баал болгон суглуулжа үгэхэтэнь, тракторист Николай Русин үбһэ тюк болгон багсалдаг тухеэрэлгээр тэрэниие рулон болгоод гаргаха юм.

Үбһэшэд мүнөө түлэгтөө орожо, удэр бүри дунда зэргээр 160—170 центнер үбһэ суглуулжа абана. Тракторист Юрий Минеев КУН тухеэрэлгээр рулонтой үбһыень автомашинада ашажа үгэхэдэнь, ЗИЛ тухэлэй прицептэй автомобилиин жолоошон Михаил Петрович Клементьев тэрэниень һунэй комплексдо абаашажа буулгана. Комплекс дээрэ минии ябахада, 1000 центнер рулонтой үбһэн һунгалгэнхэй байгаа һэн.

Луговод В. Л. Шилинэй даадаг талмайн ургасын үшөө тэн хахадынь сабшагдажа унагаагдаа үгы.

— Даб дээрэ гектарай хорёод центнер ургаса хуряажа абанабди, — гээд Василий Лазаревич мэдүүлнэ. — Саашалаа юунэй бөлохонь мэлэгдэнэгүй. Нуга сабшалангайнгаа ногоо бултыень хуряаһан хойнөо харана бээзбди. Зарим жэлнүүдтэ эндэнээ гектарай 40-өөд центнер ногоо сабшажа абагша бэлэйбди. Жэл жэлдээ тудадаггүй ха юм.

Хура бороогой орожо, тэдэнэртэ һаад ушаруулаагүй һаань, энэ абаһан эршээд алдаха хэбэргүй ажаллажа ябана. Үбһэшэдэй мэдүүлһэнэй ёһоор звеногой гэшүүд уһанда абтаха участогайнгаа ургаса хуряажа дүүргэхэ аргатай. Һүүлдэнь эдэнэр бэшэ участогуудайнгаа ургаса хуряажа эхилхэ юм.

— Бидэ мүнөө болотор нэгэдэлэйнгээ правленитэй салин түлбэри тухай нэгэшье хэлсээ баталаагүй байһаарбди. Үбһэшэдэй ажал хүндэхэн ажал. Удэртөө 10 часай туршада гэхэ гү, али эртэ үглөөнһөө удэшын харанхы болотор хүдэлнэбди. Бэлэдхэгдэһэн нэгэ центнер үбһэнаймнай түлөө манда 300 түхэриг мүнгэ түлэхэбди гээд байна. Тоолоожо үзэхэдэмнай, бидэ удэртэ дунда зэргээр миид 3000 түхэригэй түлбэри олохо болоноби. Энэмнай хайшаа, хэнэй зохёоһон расченкэ гээшэб! Манай түлбэринемнай дээшэлүүлэгты гэһэн эрилтэ ноёдто табихадамнай, правленииин гэшүүд дуулашагүй болоод һууха юм. Иимэ харилсаатайгаар ажаллахада, хэндэ һайн байхаб?—гэжэ звеногой гэшүүд дарьн табилдажа байгаа һэн.

Үнэхөөрөөшье, хэндэ һайн бэ? Иимэ байдалай хэды тохёолдоһоншье һаань, Сэлэнгэ мүрэнэй наада таладань тракторнуудай абяан удэр бүхэндэ эртэ үглөөнһөө замахаяа болижо байна. Үбһэ бэлэдхэхэ техникын, ногоо тюк болгон багсалха тухеэрэлгын, рулонтой үбһэ ашаһан автомашинын хунхинөөн энэ багые үнихэнэй һэрюулэнхэй бшуу.

С. ТЮЛЮКИН,
«Тарбагатайская нива» газетын редакциин хүдэлмэрилэгшэ.

ИТАР-ТАСС һүүлэй мэдээсэл

НЯГТА ХОЛБОО БАЙГУУЛХА ХАРААТАЙ

МОСКВА. Азиин-Номгон далаин нютагуудтай экономикын талаар нягта холбоо байгуулжа, хэрэгтэй болоо һааиь, Азиин-Номгон далаин экономическа харилсаанай эмхидэ орооол, Россида, энэ эмхиин бүридэлдэ ородог гүрэнүүдтэ аша тупатай байха "эн гээд Андрей Козырев тэмдэглэнэ. Эдэ гүрэнүүдтэй Москва хөөрэлдөөгөө үшөө үргэлжэлүүлхэ байха гээд тэрэ тэмдэглээ.

Россида боложо байһан экономическа хубилалтануд хадаа Сибириин нютагуудые Азиин шэнэ «экономическа ереэн гүрөөнэнүүд» болгохо аргатай гэжэ тэрэ тэмдэглээ. «Хараа шугамаа алдангүйгөөр хубилалтаяа эсэстэнь хүргөө һаа, энэ зуун жэлэй түгэстэ туйлаһандаа хүрэхэ ёоди» гэжэ А. Козырев тоолоно.

Азиин-Номгон далаин экономическа харилсааанда Россин орохо арга боломжо тухай асуухадань, «Росси энэ үнэн дээрээ эдэбхитэй политическэ актер болоно, гэбэшье энэ үргэлээ эдэбхитэйгээр дүүргэхэ ёһотой» гэжэ хэлэбэ. Тус эмхиин гэшүүн гүрэнүүд мүнгэ һомололго, худалдаа наанмаан гэхэ мэтэдэ хабаатай хэдэн эрилтэ табидаг юм. Харин мүнөө дээрээ «Россин нютагуud, тэрэ тоодо Алас Дурна зүг Азиин-Номгон далайн нютагуудтай экономическа талаар ехэ харилсаатай гэжэ хэлэхын аргагүй».

АНАТОЛИЙ СОБЧАГАЙ ҺАНАМЖА

САНКТ-ПЕТЕРБУРГ. Росси хадаа политическэ тогтууритай байдалтай, демократическа хараа шугамтай, хүгжэнги экономикотой ба социальна талаараа амгалан байдалтай хүршэ гүрэнүүдтэй байха хараатай политика ябуулдаг юм. Белоруссида болон Украинада Президентнүүдые һунгаһан дүнгүүд тухай хэлэхэдээ, Санкт-Петербургын мэр Анатолий Собчак нигэжэ тэмдэглэнэн байна. Харилсажа, нүхэсэжэ боломорр, мүн манда ямаршье хохидол тохёолдуулхагүй гэжэ найдамаар хүршэнэртэй байха дуратайбди гэжэ тэрэ хэлээ.

Һунгалтын дүнгүүд манай һанаһанда хүрөө гээд Собчак тэмдэглэнэ. Юуб гэхэдэ, һунгагдаһан Президентнүүд таарамжатай харилсаанууды, нэн түрүүн Росси, Украина, Белоруссии гурбанай хоорондохи экономическа харилсаанууды нэгэдэхэ тухай асуудал табиһан байна бшуу.

ТОН БАГА МҮНГЭН ҺОМОЛОГДОО

МОСКВА. Баигша ондо Россин Обороныи министерствэдэ һомологдоһон 40,6 триллион түхэриг тон бага гээшэ гэжэ сэрэгэй албан зургаанай толгойлогшо Павел Грачев тоолоно. Энэ жэлдэ министерствэдэ 83 триллион түхэриг хэрэгтэй баигаа. Харин парламентын үзэмжэдэ табигдаһан 55 триллион түхэриг гээшэмнай доошолуулжа болохогүй хэмжээн баигаа бшуу. Тэд тэрэниинешье парламент дээрэ дэмжээгүй. «Гар хүртэшэгүй нөөсэ болохо эдеэ хоолой, түлишын, зөөриин нөөсэ хэрэглэжэ», Россин армии мүнөө дээрээ амидаржа байгаа гээд министр депутадуудта хэлээ һэн.

ТҮТШҮҮРИЛТЭЙ БАЙДАЛЬАА ГАРАХЫН ТУЛА

КАЗАНЬ. Экономикын талаар Верховно Советэй үгэһэн онсо этигэмжэ түлөөлэгээ хэрэглэжэ, Татарстанай Президент байгша онэ бюджедэй байгуулалта тухай республикын хуулида хубилалта оруулха Зарлиг гаргаа. Республикын ба нютагай бюджедүүдтэ оруулагдаха хараатайгаар предприяти, эмхи болон харинн гүрэнүүдэй юридическэ нюурнуудай олзо оршоһоо оруулдаг налог 22-һоо 19 процент хүрэтэр доошолуулагдаа. Эд оараа үйлэдбэрилгые дээшэлүүлһэнһээ ба хангамжа һайжаруулһаһаа орохон олзо оршын 1 процент бүхэндэ квартал соо налогой хүнгэлэлтэ тодорхойлогдоо. Энэмнай республикые экономикын талаар түгшүүрилтэй байдалһаа гаргахын тула бэелүүлэгдэжэ байгаа хэмжэнүүдэй нэгэниинь мүн гээшэ.

ТҮҮХЭЙ ЭД ДУТАЛДАЖА МАГАДГҮЙ

МОСКВА. Росида нефтиин болон нефть олзоборилдог хүсэнүүдэй үлүү ехэ байһаниинь саг зуурын хэрэг болоно, тиин байгша оной намар тээшэ Россин Федерацида нефтиин түүхэй эд дуталдажа магадгүй.

Правительствын налог татадаг политикын ёһоор нефть үйлэдбэрилэгшэд хуушаһан скважинануудай орондо шэнэ хэбтэшэнүүдые ашаглаха мүнгэгүй үлэшэнэ ха юм.

ХУУЛИ ЭБДЭЬЭН ЗАНДАА

ЧЕЛЯБИНСК. Урда Ураалһаа металл болон стратегическэ шэглэлтэй бусад түүхэй эд хуули бусаар гаргаха һэдэлгэнүүд үргэлжэлһөөр. Түрүүшын хахад жэлэй туршада үнгэргэдэһэн «Трал» операциин дүнгүүд энээнние гэршэлнэ. Дотоодын хэрэгүүдэй зургаануud энэ хугасаа соо 132 тонно хара металл, 40 тонно зэд, 23 тонно сайр, 112 тонно бензин ба дизельнэ түлшэ барижа абаа. Тус областиин хилэ дээрэ милицийн хүдэлмэрилэгшэд Литвагай номертой КамАЗ болон энэ ороной хоёр эрхэтэдые баряа һэн. Машинын кузов соо нюуса нэгэ хайрсаг олдожо, тэрээн соонь завод дээрэ хайрсаглагдаһан 219 килограмм тон сэбэр галли олдоо һэн. Тэрэнние Екатеринбургһаа Литва абаашажа ябаа гээд мүрдэлгын үедэ элирхэйлэгдэһэн байна.

ҮНДЭР НАҺАТАЙШУУЛДА ЗОРЮУЛАН

МОСКВА. Пенсеэр хангаха байгуулалтаһаа пенсиин страхованиин байгуулалтада шэлжэн ороод һаа, Россин наһатайшуулда таарамжатай байдал хангахабди гээд Россин пенсионнэ жасын түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшо Юрий Люблин тэмдэглэнэ.

Хүн пенсиеэ өөрөө ажалаараа хангажа, хубиннгаа тусгаар счедто оруулжа байха гэһэн удхатай хүгжэнги бүхы дэлхэй дээрэ хэрэглэгдэдэг бодото байдалда шэлжэн орохо хүдэлмэри бидэ мүнөөнһөө эхилхэ ёһотойбди гэжэ тэрэ тоолоно. Гадна пенсиин бүхы байгуулалтые нэгэ эмхидэ даалгажа, сутлуулагдаһан мүнгэнэй предприятиһаа пенсионертэ хүрэтэр гаталдаг замые хороохо хэрэгтэй. Тиигээл һаа, пенсиин татабаринуудай процентнүүдые доошолуулжа, предприятинуудай налог хүнгэрүүлхэ арга олдохэ байна.

Гэбэшье экономикын болон пенсеэр хангалгын шиидхэгдээгүй асуудалнууд олоной һанаа зобооногүй. Тэд энээн тухай бодолгото болохоор байна. Юуб гэхэдэ, мүнөөнэй байдалаар предприятинууд пенсиин жасада 3 триллион түхэриг үритэй болоод байна. Мүнгэн һангай хатуу шэрүүн политикаһаа болжо, предприятинууд түлэхэ мүнгэгүй байна, харин өнээнһээ уламжалан пенсионеригүүд хохидоно.

Эртэ үглөөнһөө

Үдэшын харанхы болотор

Манай корреспондент Г. БАДМАЕВ Хурамхаанһаа мэдээсэнэ. Хүдөө ажахын Доодо-Томогтын кооперативай Дугар Базарович Маладаевай даадаг морин болон гар хажууршадай звеногой гэшүүд ургасын бирагүй хэды байгаашье һаань, сабшаланайнгаа ногооной шэмэтэй, иланганга каротинтай байха сагтань сабшажа, хуряажа абаха һаналтай эртүүр үбһэндөө ороһон байха юм. Эдэнэр нэн түрүүн уһанда абтадаг «Аханай» гэжэ набтар доро газарай ногоо сабшажа эхилэнхэй. Звеногой гэшүүд даб дээрэ 300 центнер һайн шанартай үбһэ һүрилбэ. Эдэ удэрнүүдтэ хура бороогой ороогүй дээрэһээнь үбһэн һайнаар абтажа байна.

Кооперативай үхэршэд, мал адуулагшад, Ехэ-Нугын һу һаалиин фермын һаалишад, хонишод звеногой бүридэлдэнь оролсоно. Гар хажууршад Владимир Бубеев, Эдуард Цыбиков, Сергей Бубеев, Георгий Дарханов гэгшэд эртэ үглөөнһөө шүүдэртэй ногоо сабшажа унагаана. Тракторист Цыден Лубсанов МТЗ-80 түхэлэй тракторта косилка шагтагалжа, нэлэнхы ехэ газарай ургаса сабшадаг байха юм. Косилкаар унагааһан ногоо звеногой гэшүүн Георгий Дарханов морин тармуураар суглуулжа, баал болгожо үгэнэ. Тингээд бултандаа бухал табижа, һүрилдэг заншалтай.

Д. Б. Маладаевай звеногойхид нёдондо 1000 центнер үбһэ нөөсэлжэ абаа һэн. Байгшашье ондо тэды шэнээнние бэлэдхэжэ абахаар түсэблэнэ.

Хабартаа хүйтэн байһанһаань, зунай эхиндэ ган гасуур болоһоноонь мүнөө жэлдэ сабшалангай ногоон тиимэ һайн бэшэ. Доболиг газарай ногоон шарлан татаа. Энэ газарайнгаа ургаса хуряажа дүүргэһээр Хүйтэндэ ошожо, тэндэхи ногоо сабшаха юм. Тэрээнһээ гадуур тэдэнэртэ 250 гектар зелёнко бии. Үбһэеэ бэлэдхэжэ дүүргэһээр орой намартаа зелёнкобо хуряахаар хараална. Энэ звеногой ажалынь барагдаха бэшэл даа.

ТҮРҮҮЛЭН ГАРАБА

Баргажанай аймагай Баргажанай совхозой үбһэшэд аймаг соогоо урда мэтэ түрүүлэн нинтынгээ адууһа малда тэжээл бэлэдхэжэ эхилбэ. Мүнөө Николай Поповой хүтэлбэрилдэг үбһэшэдэй звено туха сүлөөгүй хүдэлмэрилнэ. Тус звенодо 12 үбһэшэд ажахынгаа бусад бригадануud соohоо түрүүлэн сабшаландаа гараа.

Тэдэ запас түхеэрэлгэнүүдээр хэды дуталдабашье, хамаг техникээ саг болзортонь заһабарилжа, бэлэн болгоһон байгаа.

Үбһэшэдэй ажалые түргэдхэхын тула, захиргаанай зүгһөө материальна урмашуулгын бэлэгүүд байха юм.

Мүнөө 37 гектар сабшалан дээрэхи үбһэн сабшагдаад байна. Эндэ гектар бүриһөө дунда зэргээр 20 центнер шэмэтэ үбһэн абтаа.

Д. ВАСИЛЬЕВ.

Мүнгэн тоотой, зөөри эзэтэй

ЯЛА ТҮЛЭХЭДӨӨ, ЗАҺАРХА ГҮ?

...экономикын ха... ...удэлдэг болоо... ...хойно хүдөө ...малнуудые үр... ...угаа хүшэрхэн ...Мүнгэ зөөриин ...дээрэһээ газа... ...һайжаруулха ...ическэ хүдэлмэ... ...анагүй, мине... ...н органическа ...үүд газарай ...оруулагданагүй. ...гадуур һүүлэй ...туршала тариг... ...алнуудые тар... ...улшуud эдижэ ...солобо. Юрэ... ...ала хоро хүргэ... ...ни олон бии бо... ...эл мүнөө сагта ...ялагаа, ургуул... ..., нуга сабша... ...а ногоо үхэр ...хурьгадта, адуу ...ихүүлжэ һалгаа... ...шаа юм? Айхаб... ...у түлишэ гарга... ...н техникэ, зо... ...дуулжа, мүнгэ ...гаргашалжа та... ...агаа һүүлэйнь ...ялаа ажалһаа һүүлдэ малда эдюулхэ, гэшхүүлжэ һалгаха болоо һаа, хабартаа дэмыдэ хүдэлжэ гараһан болоно бэшэ гүбди. Нимэрхүү ябадал һүүлэй үедэ Иволгын аймагта олоор үзэгдэдэг байха юм.

Жэшээ абахаяа тиимэ холошье ошоһоной хэрэггүй. Иволгинск тосхон багаар абаад харабал, энэ тосхоной зон һүүлэй жэлнүүдтэ үхэр малайнгаа тоо анар 2—2.5 дахин олошоруулжа, тэгээнээ эдеэлүүлхэ, садхаахын тула заримашуул һунинн сагта Буряадай хүдөө ажахын эрдэм-шэнжэлэлгын институдай туршалга хэдэг полинуудай посхоодой үүдыень сэлижэ, малаа тиишэнь оруулаад, манажа хонодог байна. Улаан-Үдэ — Хяагта гэһэн трактаар ябахадаа, трактын урда талаар үдэртөө һүрэг малай тарилан соо бэлшэжэ байхыень заатагүй харахат.

Ажахынуud эдэ бүгэдые миин хараад байнагүй. Таряа, ногоо гэшхэһэн мал барижа хаана ,эзэдһээнь яла эринэ. Теэд хубилһан юумэн даб дээрэ үгы. Тосхоной зарим хүнүүд малаа адуулгада үгэнгүйгөөр, бэлшэхыень миин һула табидаг байха юм.

Халюутын совхозой бааза дээрэ байгуулагдаһан багa «Анцерий» предприяти шубуудые, иланганга галуунуудые, үхэриүүдые үсхэбэрилдэг. Энэ предприятиин тариһан ургасыень тосхоной мал гэшхэжэ, эдижэ баһал һалгааба. Һаяшаг эндэ нимэ ушартай дайралдабаб. Хаалтатай 10 үхэрэй эзэд ерэед, предприятиин директорэй орлогшо Сергей Буруновһоо малыень табихыень гуйба. Толгой бүхэндэнь 30000 түхэриг түлөөд абахат гэһэн эрилтэ тэдэнэртэ табяа. Нимэ тодорхой хэмжээ абаагүй һаань, энэ заншалта болоһон муу ябадалтаяа хахасахаяа болёо хэбди гэжэ би өөртөө һанаа һэм.

Р. ШОЙБОНОВ,
«Жизнь Иволги» газетын редакциин таһагые даагша.

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН ПРЕЗИДЕНТЫН ЗАРЛИГУУД

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН ПРЕЗИДЕНТЫН ТУҺАЛАГШАД ТУХАЙ

...Дондок Содномовичые, ...ОМЕЕВ Александр Георгие... ...ряад Республикын Президен... ...агшадаар томилхо.

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН ПРЕЗИДЕНТ Л. В. ПОТАПОВ.

...дэ хото, ...ой июлин 18.

УЛААН-ҮДЭ ХОТЫН ЗАХИРГААНАЙ ГУЛВААЕ ТОМИЛХО ТУХАЙ

1994 оной июлин 18-һаа Улаан-Үдэ хотын Железнодорожно районой захиргаанай гулваагай тушаалһаа Александр Гомбоевич ЛУБСАНОВЫЕ сүлөөлөөд, Улаан-Үдэ хотын захиргаанай гулваагаар томилхо.

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН ПРЕЗИДЕНТ Л. В. ПОТАПОВ.

Улаан-Үдэ,
1994 оной июлин 18.

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН ПРЕЗИДЕНТЫН ЗАРЛИГ

В. К. КУКШИНОВЫЕ ...ХИРГААНАЙ ГУЛВААГАЙ ТУХАЙ

...зургаануудай нэрэ дорой... ...бадал гаргаһанайнь түлөө, ...захиргаанай гулваануудые ...урим тухай» Буряад Респуб... ...езидентын Зарлигай гурбада... ...гай «г» пунктын үндэһөөр ...ОВ Виктор Казановичые ...хотын захиргаанай гулваагай тушаалһаа 1994 оной июлин 18-һаа сүлөөлхэ.

УЛААН-ҮДЭ ХОТЫН ТУШААЛЬАА СҮЛӨӨЛХЭ

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН ПРЕЗИДЕНТ Л. В .ПОТАПОВ.

Улаан-Үдэ хото,
1994 оной июлин 18.

ХИЛ ЭДЫНЬ ШОРНО

Улаан-Үдын локомотивагсы саһабарилгын заводой коллектив захил хэгшэдтэйгээ нягта холбоо барисаа байгуулжа, эбтэй һайнаар хүдэлэнэ, продукци гаргаха хэмжээе дээшэлүүлхэ гэнэ эрмэлзэнэ. Эдэнэр Баруун Сибириин, Зүүн-Сибириин, Забайкалиин, Казахстанай түмэр замшадһаа электровозуудые, хүн зонние зөөхэ вагонуудые заһабарилха, „түмэр харгыда хэрэгтэй запчастьнуудые гаргаха сахил ехээр абана. Түмэр замшадай захилнуудые саг болзортонь, һайн шанартайгаар дүүргэжэ, һайшаалһ маттаалда хүртэнэ.

Казахстанай түмэр замшад 30 миллиард түхэриг ЛВРЗ-дэ үритэй болоод байһан юм. Эдэ удэрнүүдтэ үриеэ сүм түлэбэ. Зүүн-Сибириин, Баруун Сибириин түмэр замшад мүн лэ ЛВРЗ-дэ үри шэритэй байһан аад, тэрэнэ түлэбэ.

ЛВРЗ-гэй коллектив ВЛ-85 түхэлэй хүсэтэ электровозуудые заһабарилхаар захил БАМ-ай түмэр замшадһаа абаба. Һаяшаг БАМ-ай түмэр замшадта ВЛ-85 түхэлэй түрүүшын электровоз эльгээгдэбэ. Жэлэй дүүрэтэр ЛВРЗ-гэй коллектив үшөө ВЛ-85 түхэлэй 17 электровоз заһабарилха захил абаба.

К. ЖАМЬЯНОВ.

УНШАГТЫ, ТАНИЛСАГТЫ:

2-дохи нюурта. Һарадаа нэгэ удаа гаража байдаг заншалта «Ветеран» хуудаһан. Дэлгүүрэй харилсааануудай хүшэр үедэ дайнай болон ажалай ветерануудай мүнөө үеын байдал тухай энэ хуудаһанда бэшэгдэнхэй.

3-дахи нюурта. Арсалан Жамбалоной 70 наһанай ой. Г. Чимитов: «Агын талын дуушан». Шэнжэлэл ба шүүмжэлэл. Э. Раднаев: «Оюун түлхюур — һуралсалай ном». Н. Ринчинова: «Хүндэтэ абамни». ИТАР — ТАСС: түби дэлхэй мүнөөдэр. Уншаа, дуулаа һэн гүт?

4-дэхи нюурта. Ц. Гонгоров: «Далай багшын үршөөлөөр». Спорт. Н. Гармаева: «Барилдаан саашадаа хүгжэхэ. Шатарай булан. Н. Галданов: «Макс Эйве». Туһатай зүбшэл.

ВЕТЕРАН

АГУУ ИЛАЛТЫН ОЙН БАЯРТА БЭЛЭДХЭЛ

«1941—1945 онуудай Эсэгэ ороной хамгаалгын Агууехэ дайнай дурасхаалай үдэрнүүдые болон Илалтын 50 жэлэй ойн баярай һайндэрнүүдые үнгэргэхэ программые баталха тухай» гэһэн тогтоол Россин Федерацийн Правительство абаа гэбшэ.

Байгша оной июнийн 1-дэ баталагдаһан тус тогтоол Россин Федерацийн Президентын зарлигые дүүргэлтэ болгон, энэ тогтоол абтаһан байха юм. Тиихэдээ 1941—1945 онуудай Эсэгэ ороной хамгаалгын Агууехэ дайнай дурасхаалай үдэрнүүдые болон Илалтын 50 жэлэй ойн баярай һайндэрнүүдые тэмдэглэхэ Программа баталагдан абтаһан байна.

Программа соо хараалагдаһан хэмжээ ябуулгануудые үнгэргэхэ гаргашын мүнгэн Федерацийн бюджедһээ, һайн дураараа туһаламжа үзүүлһэн предприяти, эмхи зургаануудай, эмхинүүдэй, хилын саанаһаа оруулагдаһан мүнгэнһөө абтаха, гаргашалагдаха юм.

Агууехэ Илалтын 50 жэлэй ойн баярай һайндэрые тэмдэглэхэ тухай үнинэй хүлеэгдэһэн зарлиг, тогтоол Россин Федерацийн хүтэлбэрилэгшэд абажа, тэрэ холын дайнай, ажалай ветерануудые баясуулба ха юм.

Правительствын баталан абаһан Программа соо шухала удха шанартай дүрбэн гол асуудал хараалагданхай. Түрүүшын асуудал гэхэдэ, дайн дажарай гал дүлэн соohоо амиды мэндэ гараһан, мүнөөшье залуу үетэнние хүмүүжүүлхын түлөө ороддожо ябадаг дайнай ветерануud халуун анхаралаар хүреэлэгдэхэ ёнотой.

Эдэнэртэ саг зуурын тэдхэмжэ үзүүлхэ, гэр байраар хангаха, эдэдб хүнгэлэтэнүудые үгэхэ гэзд нэн түрүүлэн шидхэгдэхэ болоно. Энэхэнээ гадна дайнай газарнуудта, тылдэ хүдэлжэ ябаха үедөө наһа барагшадай гэр бүлэдэ, ганса бэе хүнүүдтэ али болохын туһаламжа, тэдхэмжэ үзүүлэгдэхэ юм.

Хоёрдохи, гурбадахи асуудалнууд соо Агууехэ Илалтын 50 жэлэй ойн хүндэлэлдэ совет арадай суглуулһан мүнгэ зөөреэр Москвада, Поклонно хада дээрэ дурасхаалай комплекс бариха, Бүхэроссин Дурасхаалай дэбтэр хэблэхэ асуудалые сүм дүүргэхээр хараалагдаһанынь һайшаалтай.

Дүрбэдэхинь, мүнөө Украинада гү, али Узбекистанда, Россида гү, али Грузиндa ба бусад нютагуудта ажаһуужа байһан дайнай ветерануud Агууехэ Илалтынгаа һайндэрые суг хамта тэмдэглэхээ бэлдэнэ, найдана гэзд хэлэгдэнэ. Энэнь тон зүб. Урдандаа нэгэ түрэндэ алба хэһэн арад Ехэ һайндэрөө хамтадаа тэмдэглэхэ, үнгэргэхэ ёнотой болоно ха юм.

Ингээд лэ үдэр хоногуудай үнгэрхэ тума Илалтын 50 жэлэй ойн баярай һайндэр ойртожол байна. Мүнөө манай республикада һайндэртэ бэлэдхэл түлэгтөө оробо. Тус асуудалаар Буряад Республикын Министрнүүдэй Совет тусхай тогтоол баталан абаһан гээшэ. Тиихэдэ республикын дайнай, ажалай ветерануудай совет һайндэртэ бэлэдхэлэй, тэрэнние үнгэргэхэ тусхай Программа хараалаад, хэрэг дээрэнь бэелүүлжэ эхилэнхэй юм.

Эсэгэ ороной хамгаалгын Агууехэ дайнда хабаадагшадта зорюулагдан хэблэгдэхэ Дурасхаалай дэбтэр гаргагдаха болобо.

— Агууехэ Илалтын 50 жэлэй ойн баярай һайндэрые үргэнөөр тэмдэглэхэ зорилгоор пленум дээрэ энэ асуудал тусгаар харагдажа, республикын аймагуудай, предприяти, эмхи зургаануудай, колхоз, совхозуудай дайнай, ажалай ветерануудай соведүүдтэ хүргэгдэһэн юм. Үнгэрэгшэ жэлэй март һарада болоһон тус пленумдэ хабаадагшад һайндэрэй программа хараалхадаа, нютаг бүхэндэ Илалтын үдэртэ зорюулагдаһан ехэ хэмжээ ябуулгануудые бэелүүлхэ гэжэ уялгалагдаа һэн,—гэжэ республикын дайнай, ажалай ветерануудай соведэй түрүүлэгшэ М.Ж. Ц. Гармаев хөөрэнэ.

Агууехэ Илалтын 50 жэлэй ойн баярай һайндэрые эмхи гуримтайгаар, һайнаар үнгэргэхын тула уридшалан ехэ хэмжээ ябуулгануud хараалагдаһан байна. Жэлһээ үлүү саг соо хэгдэхэ, эмхидхэгдэхэ программадань олон тоото һайн, мүнөөдэрэй шухала асуудалнуудта хабаатай хэмжээ ябуулгануud ороной.

Тэдэнэйнь дундаһаа нэгэ хэдэн асуудалнуудые дурдалтай ха. Дайнай, ажалай ветерануудай гэр байра шалгаха, Эсэгэ ороной хамгаалгын Агууехэ дайнай жэлнүүдтэ наһа бараһан нютагай хүбүүд, басагадта табигдаһан хүшөөнүүдые һэльбэн заһабарилха, сэбэрлэхэ, ветерануудай нютагай залуушуултай уулзалгануудые эмхидхэхэ, Эсэгэ ороной хамгаалгын Агууехэ дайн тухай литературын выставкэ эмхидхэхэ, дайшалхы габьяа, илалтануудта зорюулагдаһан уулзалга, хөөрэлдөө залуу үетэнэй дунда үнгэргэхэ гэхэ мэтын олон хэмжээ ябуулгануud хараалагдаһан байха юм.

Б. ЦЫРЕМПИЛОВ.

ДАЙНАЙ ҮЕЫН ДУУНУУД

Сибирь Восток хүлгөотэй байна,
Сэрэгынь болохонь магадгүй.
Сэрэгэй аюулда дайрагдаа һаамни,
Сэдьхэлээ зобожо бу ябаарай.
Дальна Восток хүлгөтэй байна,
Дайнинь болохонь магадгүй.
Дайнай аюулда дайрагдаа һаамни,
Дураяа гутажа бу ябаарай.

* * *

Ардаг жороо борохоноо,
Адуундань табяарай гэсэнхэн юм.
Армиингаа хоёр жэл дүүргэтэрни,
Абындаа байгсарай гэсэнхэн юм.
Эмниг жороо борохоноо,
Эжэлдэнь табяарай гэсэнхэн юм.
Энээхэн хоёр жэлээ дүүргэтэрни,
Эжыдээ байгсарай гэсэнхэн юм.
Баруунһаа экспресс гаража,
Байгалхан далайлаа хүрэбэл даа.
Бузархан дайсанаа даражархёод,
Бусажал хүбүүднай ерэбэл даа.
Хойноһоо экспресс гаража,
Хёлго мүрэндөө хүрэбэл даа.
Хорото дайсанаа даражархёод,
Харижа хүбүүднай ерэбэл даа.
Хазаар тохомыем бэлдээд байгаарай,
Халтар бороёо унахал байхаб.
Конвертээр бэшэгыем уншаад байгаарай,
Харижа шамдаа ерэхэл байхаб.
Эмээл тохомыем бэлдээд байгаарай,
Эмниг бороёо унахал байхаб.
Эрмэгтэй бэшэгыем уншаад байгаарай,
Эрьеэд шамдаа ерэхэл байхаб.

Ц. ШАНЮШКИНАГАЙ суглуулбарнһаа.

Украинын нэгэдэхи фронтын 17-дохи гвардейскэ корпусой пулемётчик ябаһан Буда Лодоевич Хишиктуев Курск шадарай ехэ байлдаанай һүүлээр Совет ороной бусад сэрэгшэдтэй саашаа добтолхо, дайсанай һабарһаа олон тоотэ хото городуудые сүлөөлэлсөө.

Тиин 1943 оной ноябрь һарада Днепр мүрэнние гаталха хэсүү хүндэ зорилго гарашоод байба. Эндэ хоёр тээһээ шанга тулалдаан эхилбэ. Днепр мүрэнэй баруун эрьедэ немецүүд һайн гэгшын бүхэлэлгэ, түхеэрэлгэ бэлдэһэн байшаба.

Буда Лодоевич бүлэг солдадуудтай харанхы һүни онгосонуудта һуужа, Днепр мүрэнние гаталжа гараһаар, фашистнуудай ара талаһаа добтолһон юм. Энэ һамбаанда манай бүлэг сэрэгшэд Днепр мүрэнние һаадгүй гаталһан байгаа.

Энэ хэрэгтэ онсо габьяатай байһан нүхэр Хишиктуев «Алдар сольн» гурбадахи шатын орденоор шагнагдаа бэлэй.

— Курска дүхэриг дайлан абаха болон Днепр мүрэнние гаталха гээшэ тэрэ үедэ тусгаар удха шанартай байһан юм. Юуб гэхэдэ, манай сэрэгшэд фашистнуудта орходоо, алишье талаһаа булюу хүсэтэй байһанаа харуулаа, —гэжэ Буда Лодоевич омогорхон хөөрэдэг.

Буда Хишиктуев Украйнын олон һуурин тосхонуудые сүлөөлэлсөөд, Польшын худөө тала, хотонуудые хойно хойноһоонь фашистнуудһаа абаралсаһан байха юм. Польшодо Оструви, Бреслау городуудые шанга тулалдаатайгаар дайлан абаад, Германийн Фрейштад, Грюмберг, Зюммерфельд, Зброс городуудые эзэлээд, сэхэ Берлин тээшэ добтолһон байгаа. 1945 оной апрелийн 23-һаа Берлинэй урда зүгэй Котбус городой захада аймшагтай шанга тулалдаан эхилбэ. Фашистнууд тус городые тойруулаад, аймшагтай ехэ хэрэм бодхоохэн, олон модоной зайда траншейнүүдые малтаһан байгаа. Абаһаар манай сэрэгшэд урагшаа яашье дабшажа ядаба. Энэ ушарһаа траншейнүүдые тойроно, татагдаһан утаһануудые таһалжа, харгы гаргахаһаа гадна, харилсаа хөлбоогүй болгоо һэмдэг.

Элээнэй удаа манай сэрэгшэд урагшаа дабшаа болэй. Энэ хэрэгэйнгээ түлөө оулэг сэрэгшэд Улаан Одоной орденуудаар шагнагдаа һэн. Бишье энэ дээдын ордендэ хүртэлсөө һэм,— гэжэ Буда Лодоевич үгэеэ үргэлжэлүүлнэ.

«Гэнтэ газар тэнгэри хоёрой нэгэдэцэнэндэл утаа тоохон, нэрьеэн шуурашаба. Үй түмэн манай танкнуud хурдаар урагшаа дабшана. Катюшануудная һүрөөтэйгөөр сахилгаалан буудажа эхилбэ. Орторгойн уудамда талагүй гэхээр олон самолёдууд Берлин руу тэгүүлнэ. Нимэ олон хүсэ сохтэй техниисээ харахадаа, урмашан, бидэнэр, хүсэ, шадалаа нэмэжэ, улам урагшаа дабшаа һэмди, — гэзд нүхэр Хишиктуев баяртайгаар хөөрэнэ.

Эндэ дайлалдажа ябахадань, немецүүдэй концлагерьнуудһаа сүлөөлэгдэһэн, үргүүлшэһэн манай солдадуудай, француз, англичан, югослав сэрэгшэдэй «Де Голль—Сталин», «Черчилль — Сталин», «Тито — Сталин!» гэжэ бүхы шадалаа эблүүлэн хашхарһанние Хишиктуев оло дахин дуулаһан байна. Курск, Днепр, Украина, Прага, Польшо, Берлинэй түлөө шанга байлдаануудта хабаадаһан үнэмшэлгэ, медальнуудаа Буда Лодоевич нягтаар хадагалжа ябадаг. Энэншье зүб. Хожомоо үринүүдтэнь, аша, гушанартань хэрэгтэй болохо бшуу.

Дайгаа дүүргэһэн, дайсанаа дараһан сэрэгшэдэй тоонто нютагуудаа бусаха гэһэн захиралтые үдэр, һүнигүй хүлеэжэ байтарнь, япон булимтарагшадые нюдэлсэхэ захиралта гараба. Буда Лодоевич бэрхэ пулемётчик байһан хадаа Забайкалийн фронтдо, генерал-майор П. Г. Селезнёвой хүтэлбэри доро Курилай аралнуудые сүлөөлэлсэжэ, Порт-Артурай дэргэдэ дайгаа дүүргэлэн юм.

Баял 17 наһатайдаа дайнда мордоһон гүлмэр Буда хүбүүн дайнһаа 23 наһатайдаа амицы мэндэ нютагаа бусажа ерэһэн гээшэ.

Нютагтаа ерэһээр сэрэгэйнгээ хубсаһа һэлгэнгүй, тракторно-тарьяан ажалай бригадые даажа абаһан байгаа.

Урагшаа, гансал урагшаа зүдхэдэг Буда Лодоевичой бэлиг шадабаринь он жэлнүүдэй ошохо тума дээшэлнэ, ажалайнь үрэ дүн ургана.

1950 ондо «СССР-эй хүдөө ажахын отличник» гэһэн үндэр нэрэ эзэргэдэ хүрнэ.

Наран-Уула үндэр уулаяа тахижа һуу!
Дүрбэн зүгөө дурдан, баясажа ябыт!
Сэдьхэл бодолоо найман тээшээ нам
Наян наһанайнгаа наранай толо угтаа

Ороного һуурин.

БЕРЛИН АБА
БУДА ХИШИК

харилсаа хөлбоогүй болгоо һэмдэг.

Элээнэй удаа манай сэрэгшэд урагшаа дабшаа болэй. Энэ хэрэгэйнгээ түлөө оулэг сэрэгшэд Улаан Одоной орденуудаар шагнагдаа һэн. Бишье энэ дээдын ордендэ хүртэлсөө һэм,— гэжэ Буда Лодоевич үгэеэ үргэлжэлүүлнэ.

«Гэнтэ газар тэнгэри хоёрой нэгэдэцэнэндэл утаа тоохон, нэрьеэн шуурашаба. Үй түмэн манай танкнуud хурдаар урагшаа дабшана. Катюшануудная һүрөөтэйгөөр сахилгаалан буудажа эхилбэ. Орторгойн уудамда талагүй гэхээр олон самолёдууд Берлин руу тэгүүлнэ. Нимэ олон хүсэ сохтэй техниисээ харахадаа, урмашан, бидэнэр, хүсэ, шадалаа нэмэжэ, улам урагшаа дабшаа һэмди, — гэзд нүхэр Хишиктуев баяртайгаар хөөрэнэ.

Эндэ дайлалдажа ябахадань, немецүүдэй концлагерьнуудһаа сүлөөлэгдэһэн, үргүүлшэһэн манай солдадуудай, француз, англичан, югослав сэрэгшэдэй «Де Голль—Сталин», «Черчилль — Сталин», «Тито — Сталин!» гэжэ бүхы шадалаа эблүүлэн хашхарһанние Хишиктуев оло дахин дуулаһан байна. Курск, Днепр, Украина, Прага, Польшо, Берлинэй түлөө шанга байлдаануудта хабаадаһан үнэмшэлгэ, медальнуудаа Буда Лодоевич нягтаар хадагалжа ябадаг. Энэншье зүб. Хожомоо үринүүдтэнь, аша, гушанартань хэрэгтэй болохо бшуу.

Дайгаа дүүргэһэн, дайсанаа дараһан сэрэгшэдэй тоонто нютагуудаа бусаха гэһэн захиралтые үдэр, һүнигүй хүлеэжэ байтарнь, япон булимтарагшадые нюдэлсэхэ захиралта гараба. Буда Лодоевич бэрхэ пулемётчик байһан хадаа Забайкалийн фронтдо, генерал-майор П. Г. Селезнёвой хүтэлбэри доро Курилай аралнуудые сүлөөлэлсэжэ, Порт-Артурай дэргэдэ дайгаа дүүргэлэн юм.

Баял 17 наһатайдаа дайнда мордоһон гүлмэр Буда хүбүүн дайнһаа 23 наһатайдаа амицы мэндэ нютагаа бусажа ерэһэн гээшэ.

Нютагтаа ерэһээр сэрэгэйнгээ хубсаһа һэлгэнгүй, тракторно-тарьяан ажалай бригадые даажа абаһан байгаа.

Урагшаа, гансал урагшаа зүдхэдэг Буда Лодоевичой бэлиг шадабаринь он жэлнүүдэй ошохо тума дээшэлнэ, ажалайнь үрэ дүн ургана.

1950 ондо «СССР-эй хүдөө ажахын отличник» гэһэн үндэр нэрэ эзэргэдэ хүрнэ.

тэнэн үнэмшэ
шиктуевта
бэй заяан Арса
лэлсэн сугла
лондо тудаа.
риулагдаба. мэнэ мүнөөнэй
гэр жэшэ хаа үншагшад Ар
ты сорхээр ибалович Жамба
нютагаархидынь талын дүүнэ
Ороного» колхозыг ёноороо нэрэ
организацийн Жамбалон 1924
рнар, колхозо түрүүлэгшэн 28-да Могойтын
түрүүлэгшэн һунгаа сэлэнгэ-Ханиял нютаг
Буда Лодоевич. Тэрэнэй та
сэ 70 наһа гүй байхада, эсэгэнь
наһатай болоо, олон сүрёо
сарюун, хүн үнэнэрэн юм.
Түрэл Орон Арсалан нютагай
чедэ ороной дунда шуудаг нагаса
нүүдэй нэгэн дамдинов Арсала
хүнүүдээр ушэлэн байгаа.
дээ нэм. Орн заяан гэзнэ ехэ
залуугай шоо. Хэрбээ тэрэ үетэй,
тэй, солотой ай түрэһэн эхэдэ
тадаг, дурдамбал нагасадань
хан үгэнүүдтэй хонгомоо во-
Энэнь нютагай хорохо гэжэ хүнэй
шаалтай заншэ хэр этигэхэ бай
Ажабайдаа Арсалан Жамба-
шэ зам гаталаа ороо уран зохёолсэр
сэдьхэлтэй сэдэ гадна, Жам-
вич Хишиктуев татандаа хүбүүн
Сэндэ Нимаев лһан һайтай юм.
удаан сагта нинь мүн лэ
аша, гушанартаа эрнин зэнагаар
лэлсэжэ ябаа болохо хубитай
нэ. рэмнай бүхы Бу-
Сэндэ Нимаев эжэ поэт Цыдын
ва Орончын болоно.
затор, эхэнэ
һаа түрүүшэ Жамбалон гу-
тарьяан ажа онуудта һурбажа, шата дам-
бригадираар охи классай һүүгэй
ха юм. Со Герой Б. С. һургуулида
мүрысоод түрэ рхан болоһон юм.
хэр Дымбрэ гүй Эсэгэ оро-
даа залуу ой гаа Агууехэ дайн
да яһалашье та нютагай олон
на. ронт мордоо нэн.
— Сагай Арсалан Жамба-
даа. Мүнөө ааб. Балш байма наһатайдаа
дайнай ү банда татагдажа,
дурсан байн сэрэгэй округ-
гунигтайшье элсүүлэгдэбэ,
хүн хүнэй эрэгэй округой
ондоо байда ний патиск» гэжэ
Будатана үн хэлэн дээрэ га-
уужа байхад ю, буряад хэлэн
байдал тухай нинние гаргаха
хөөрэллэдэмү хэрэгтэй болоо
саг үнэ бу зовой түрэлтэ-
бурхандаа эдэ Жамьян Бал-
найдн,— гэ Жамсо Тумунов
евна хоорэн лажа байгаа. Сэ-
хид залуу нүүр.
Түрэл пуу поэт Арсалан
үнэн зург не тэрэ газетэдэ
хибүүдэшэ эн. Арсалан Жам-
хумүүжүүлжэ нухад, уран зо-
ажалша сэрэ о хамта шулэг.
шаа һаанаа
ажабайдалда
һон, арад
ами бэеэ хаа
һан Сэндэ
Лодоевич хо
хар гашуудал
баяр жаргал
дэр наһа эдэ
республикынь
ган уншагша
сэнэб.

Арадай һэшхэлэй партини регионуud хоорондын эмхидхэлэй съезд Екатеринбургда боложо үнгэрбэ. Россин Генеральна прокурор байһан Алексей Казанник энэ шэнэ партиие эмхидхэлсэн зануник байгуулалсаба.
ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Алексей Казанник съездын делегадуудай дунда.
ИТАР—ТАСС-ай фотохроник.

Баяртайгаар уулзахые хүсэгшэ

НИИСЛЭЛ ХОТЫН 660-дахи һургуулида (10 жэлэй саада тээ һэн) 33-дахи армин түүхэдэ зорюулагдаһан сэрэгэй музей байгаа һэн. «Али тухайн ехэ сэнгээр (гэзэлтэ хоролтоор) зол жаргал туйлагдаа гээшэб, хүн зон энээнние бү мартаг лэ»,— гэһэн Р. Рождественскийн гунинг-уряа, томо гэргшэор һиилээтэй, музейдэ орогшодто һануулжа байха юм. Музей соонь сэрэгшэдэй элдэбшэ хэрэгсэлнүүд: буу зэбсэгүүд, каска, минэнүүд, гильзэнүүд, саперой хүрзэ, ПТР-эй һомонуud гэхэ мэтэнүүд олон даа. Һургуулийн шабинарай бэдэрэлгэдэ ябахадаа олоһон юумэнүүд бии. Жэшээнь, Смоленскэ областийн Шпыревскэ ой соohоо олоһон совет офицерэй наган, Юхновско районой Тарасовка һуурин шадар олдоһон Евсей Климанович Фирсовэй медальонтэмдэг эндэ байлсана.

33-дахи армиин дайнай зам Москва шадарһаа эхилһэн байна. 1941 оной декабрийн 26-да Наро-Фоминскда байгаа, Вязьма, Ельня гээд саашаа дайлалдаһаар баруун тээшээ дабшаһан зам ынь зурагданхай. Смоленск город, областийнь газар дайдые сүлөөлһөнэй һүүлээр 1943 оной сентябрийн эсэсээр 33-дахи армиин Могилевско областийн Горецкэ районой дэбнехэр дээрэ ороно сээб. Юундэ энэ армиин тухайда тогтоолобибди гэхэдэ, манай Забайкалийнаа олон сэрэгшэд мэдэлдэнь ябалсаһан байдаг. Смоленск сүлөөлэлсэнэйнгээ түлөө энэ городой хүндэтэ нэрэ олгодоһон 222-дохи стрелковo дивизидэ манай эндэхи буряадшье, ороднье хүбүүд ябаһан, Горецкэ районой газар дээрэ олон хүн унаһан юм.

Смоленск Рославль хоёрые алдаад, сухарихадаа, фашис сэрэгшэд Орша, Витебск гэдэг хотонуud руу совет сэрэгшэдые табихагүйн тулада Горецкэ районой баатар һүуринуудта бахижэхэй, эндэр һайса туласалдахаар зүрижэ, бэеэ зэһэнхэй байба. Тиин гэхэдэ, 33-дахи армиин эндэ ехэ удангүй, хүсэнүүдые нэмээд, дайсанай обороно сүмэ сохижо, Орша-Минскын шэглэлдэ орохо гэһэн байгаа. Тиихэдэ Орша хотоһоо 40 гаран модоной газарта оршодог Ленино гэжэ һууринда тус армида оролсожо дайлалдаха зорилготой Польшын Т. Костюшкин нэрэмжэтэ 1-дэхи дивизин эндэ ерэед байба.

Нигэжэ 1943 оной октябрь һарада эндэ шанга тулалдаан болоһон юм. Польшын сэрэгшэд эндэ дайлалдажа, бии болоһоноо мэдуулһэн, эндэһээ эхилжэ, совет армиай суг эхэ орон худараа дабшаһан намтартай юм. Тиин энэ тулалдаан балай ураншатай байгаагүй, дайсанай обороно сүмэ сохигдожо шадагдаагүй һэн. Тиигэжэ 33-дахи армиин оборондо орохо баатай болоо һэн. Белоруссийн добтолгото ехэ байлдаанай эхилтэр —1944 оной июнийн 23 болотор фронт энэл шэгээрээ үлэһэн юм.

1943 оной тулалдааанда алишье тээһээ олон хүнүүд унаһан бэлэй. Эндэ нэгэ бэшэг харуулая.

«Хүндэтэ эгэшэ, мэнд байш! Улаан сагта аблагүй байһанай һүүлээр үдэр бүрнийгөө байдал тухайда дуулгаха аргатай болоёоб. Июль һарада танда нэгэ бэшэг эльгээгээ һэм, тэрэнние абажа болоот. Августын 11-нэй үдэр миниий сэдьхэлдэ хэзээшье мартагдахагүй үйлэ хэрэг болоо — энэ үдэр нүхэдтээ сүгтаа дайсантай урда урдаһаа харалсажа буудалдажа эхилээбди. Теэд эдээнние удаан саг соо сохибогүйб, үглөөдэрынь удын хойно дайсанай снарядһаа шархатааб. Тиимэ аюултай шарха бэшэ даа. Госпитальдо ойро зуура— августын 12-һоо 19 болотор аргалуулааб. Августын 20-һоо эдэгжэ байгшадай приёмниитэ худэлжэ эхилгэб. Нагар частьдаа байна. 1943 оной октябрь һарадахи байлдааануудта Совет, Польшын 1213 сэрэгшэд алуулһан юм. Эдэнэрэй дурасхаалда зорюулагдажа, хэдэн хүшөө намятнигууд бодхоогдонхой. Совет-Польшын сэрэгэй хаин барисаанай ехэ музей байгуулагданхай. Фашизмые эсэслэн усадхахын түлөө амиһаяа үгэһэн хүнүүдэй дурасхаалые яһаланнө сахидаг гэжэ харагдаа һэн. Ленино һууринай сельскэ Советэ хадагалагдажа байдаг дансануудые нрахада. Байкалийнаа гарбалтай эндэ унаһан олон хүнүүдэй нэрэн обогуудые бэшэжэ абагдаа һэн. Теэд эдэнэр булгадаа 222-дохи дивизидэ ябаһан зон, тигээд полевой почтыг (56300) дансаһаа абтаһан хадань эдэнэрэй зүб бурууе тодоруулхань бэрхэтэй байгаа. 1943 оной октябрь һарын хэдыхэн хоногто болоһон буудалдаанда унаһан 1260 хүнэй нэрэ обог эндэ оруулагдаһан байгаа һэн. Энэ сельсоведэй дэбнехэр дээрэ оршодог хэдэн һууринуудта хамтын булашануud бии: Стефаново һууринда 491 хүн, Староселье гэдэгтэ — 364, Старина гэдэгтэ — 132 хүн худөөлүүлэгдэнхэй. Орша, Витебск, Могилев гэдэг хотонуудай аман шадархи байлдаанда унаса гүбилдажэ, удаалахи 1944 оной июнийн 23-най Белоруссийн сохисо ехэтэ добтолгые амиһ бэеэрээ бэлдэлсэгшэд эндээ хэбтэжэ үлэһэн байна.

1944 оной июнийн 26-да Горки хотые сүлөөлөөд, совет сэрэгшэд Днепр мүрэндэ тулгажа ерээ һэн. Хоёрдохи дэлхэйн дайнай добтолгото байлдаануудай нэрэн «Багратион» гэжэ нэрэтэй добтолго нигэжэ 50 жэлэй саада тээ эхилһэн түүхэтэй. Белоруссийн Республика фашис булимтаралһаа сүлөөлэгдэһөөр эдэ үдэрнүүдтэ табин жэлэйнгээ ойе тэмдэглэбэ.

Д. ЖУГДУРОВА.

ХАТУУ САГАЙ ХҮНДЭ ЖЭЛНҮҮД

Миниий арба хүрөөд ябахада, фашис Германи дайгаар манай гүрэндэ добтолжо, амгалан тайбан ажаһуулһан зонние хүшэр хүндэ байдалда оруулаа һэн. Тиин ороной баруун область, хизаарнуудай завод, фабрикануудые, хүдөө ажахые һандаргажа эхилээ бэлэй.

Дайнай захалхатай сасуу сэрэгэй албанда хүбүүд олоор татагдажа, Эсэгэ ороной хамгаалхаяа баруун фронт руу ябажа эхилээ һэн.

1941 оной июль һарын шэнэзэр Хэрэн тосхоной сэрэгэй комиссариадһаа арбан хоёр ашаанай автомашинануud фронт ошохо хүбүүдые Байгал далайн баруун тээхи Культугай түмэр харгын станцида хүргөө һэн. Тэрэ үдэрһээ хойшоо дайнай дүүрэтэр нютагай хүбүүд сэрэгэй албанда татагдадаг байгаа. Охор-Шэбэрэй 200-гаад сэрэгшэд гартаа буу барижа, фашистнуудтай тулалдаа.

«Путь Ленина» (мүнөө Саянай совхоз) ажахын түрүүлэгшээр, үльгэршэ, түүхэшэ, дууша Майсан Алсыевай басаган Бизья Майсановна Алсыева һунгагдажа ажаллаа. Транторно-тарьяан ажалай бригадые даагша болоод, дайнай урда жэлнүүдтэ трактор агтые жолоодожо ябатараа, хүлөө гэмэлтэһэн Л. Б. Шобонов хүтэлбэрилөө.

1942 оной һүүл багһаа 1944 он хүрэтэр Д. Х. Таряшинов, 1944—1947 оной февраль болотор Л. Б. Шобонов гэгшэд тус ажахын түрүүлэгшээр хүдэлөө юм. Хүшэр хүндэ жэлнүүд соо ажахынгаа полинуud дээрэ ХТЗ-15/30, «Нати» трактор агтануудые Д. С. Сыренова, Д. Х. Хурбаева, Б. Ш. Сыренова, Я. Д. Сынгелова, Я. Х. Бадлаева гэгшэд жолоодожо, нүүн, үдэрые мэдэнгүйгөөр хүдэлжэ, тарьа ургуулдаг байгаа бшуу.

Тэдэнэр тиигажэ ажаллахаяа зуураа трактор болон хүдөө ажахын машинануудые өөһэдынгөө хүсөөр, шанар һайнтайгаар заһажа, поли дээрэ гаралагынь, мүнөөшье, наһатай хүнүүд магтан хөөгэлдэдэг заншалтай.

Дүршэл ехэтэй болоһон эхэнэр механизаторнуud 14—15 наһатай боложо ябаһан нютагайнгаа хүбүүдые приспособлениигээр абажа ябаад, тэдэнэрэй тракториснуud болгожо һургадаг һэн. Тэдэнэй тоодо: Е. С. Саганов, П-Н. Д. Гыргенов, Б. С. Бирбаев, Ж. Б. Маланов, Ш-Ж. Л-Д. Миронов, С. Д. Сыренов болон бусад тоологдоно.

Түүхэнэй аймагай түрүүшын комбайнернуудай нэгэн Охор-Шэбэрэй басаган Х. Д. Мумаева дайнай жэлнүүд соо «Коммунар» комбайн жолоодожо, жэлһээ жэл бүхэндэ 300—400 гектар тарьа хуряажа, аймагайнгаа болон республикынгаа түүхэдэ орохон байдаг.

Хүлгөөтэ жэлнүүд соо Хамадай Дылыковна «СССР-эй хүдөө ажахын хүдэлмэрилэгшэдэй дунда дэлгэрһэн социалис мүрысөөндэ илагша» гэһэн нэрэ зэргэдэ хүртэһэн юм.

1943 оной октябрийн 9-нэй дугаарта районой «Красное Знамя» газетэдэ Хамадай Мумаева тухай нигэжэ бэшэһэн байдаг: «Түсэбэй ёноор халаан соо 155 гектар ургаса хуряаха аад, 351 гектар һайн шанартайгаар хуряаһан ба 357 килограмм түлишэ алмаһан байха юм».

Манай Буряад Республикын 5 басагад дайнай урда жэлдэ санаар Улаан-Үдэһөө Москва хото хүрэһэн гээшэ ааб даа. Тэдээн соошье манай Охор-Шэбэр нютагай басаган Х. Д. Мумаева ябалсажа ерэһэн түүхэтэй. Тиигэжэ санаар Москва хото хүрэһэн басагад гансашье республикын түүхэдэ ороо бэшэ, харин СССР-эй спортын түүхэдэ ороо. Тэдээн тухай дуу манай поэт Цэдэн Галсановай бэшэһэн нэгэ хэдэн үгэнүүдые һанажа ябадаг гээшэбди:

Табан таанадаа магтанам
Талын саһые хүһэнэн,
Хөлын замые үзэнэн
Хорёод наһанай комсомолшуud
Буряад нютагаймаа басагадуул...

Баалишаадаар Долгор Молонова, Долгор Барьбуева, Сыретор Пашанова, Солно Сыренова, Шойнод Зуббаева, Иринчин Хинаева, Жиммит Хурбаева гэгшэд бэрхээр хүдэлжэ, ходоодоо магтаал һайнаалда хүртэжэ ябаһан гээшэ. Жиммит Хурбаева 17 унеэдһээ 17 түгэл ябажа тулгуулдаад, сэхэр һүүжэ СССР-эй ВДНХ-да оногоо һэн.

1940 ондо Москва хотодо ошожо, Кремль соо М. И. Калининай гарһаа «Ажалай Улаан тугай» орден абаһан юм. Баалишад үдэрынь үнеэдэ наахын хажуугаар, сарааар үбһэ, һодоомо малнуудтаа асардаг ба һүниндөө молотилкаар тарьяа сохидог байгаа бшуу. Хабартса малайнгаа хорбо хото сэбэрлэхэ, зунай сагта үбһэ хуряалсаха байгша бэлэй.

Дайнай жэлнүүд соо нютагай хүнүүд унтаха нойргүй, алихэ хоолгүйгөөр ябажа, фронтдо туһалдаг байһанинь хэндашье мэдэжэ гээшэ. «Путь Ленина» ажахын колхознигуud Дагба Сыныпович Доглонов, Убуша Содномовна Манзарханова, Нуржама Данзановна Имскенова гэгшэд фронтдо туһаламжа үргэжэ, түс тустаа зургаан мянгаад түхэгтэй облигаци бэшүүлһэн байдаг.

Тэдэнэр үхэр малаа хуладажа, облигаци хуладажа ябаһан байгаа бшуу. Тэрэ үедэ Слюдянтын базаар үдэрэ үхэрэй мяхан 150—200 түхэриттэ, нэгэ шударуул — 20 түхэриттэ, бүүлхэ хилээмэн—80 түхэриг сэнтэй һэн, ха.

1943 оной январийн 6-най дугаарта «Красное знамя» газетэ нигэжэ бэшэһэн байдаг: «Бүхы аймагай колхознигууд танк бүтээлгын колоннодо туһаламжа үргэхэ ёнотой». Тэрэнние дэмжэн, Сырен Алсыева, Буда Моглоева, Дулма Полхонова гэгшэд алтан зүүбшээ үгэһэн юм.

Охор-Шэбэрэй «Путь Ленина» ажахын хүдэлмэрилэгшэд 1944 ондо 62 мянган түхэриг суглуулжа, фронтдо туһаламжа үгөө. Тэрэ жэлдэ ажахы гүнэндэ 6000 центнер тарьа морин тэргээр 100 модоной зайда зөөжэ, Культугай станцида хүргөө юм. Энэ ехэ ажалда тарьа шэрэгшэ Буда Маланов ехээр хубитаяа оруулалсаһан байдаг.

Дайгаа даража, даагаяа һүүлдэжэ ерэһэн хүбүүд трактор агтаяа жолоодожо, дайнай үедэ гээгдэлдэ ороһон ажахыгаа хүгжөөхын тула ушаһан малгайгаа абангүйгөөр ажаллажа гараһан гээшэ. Трактор агтануудые Л. С. Молохоев, Ж. С. Хусаев, Д. С. Ускоев, Г. Х. Сыренов, Б. Ш. Дылгеров, А. Д. Ускеев, С. Ж. Холхоев, Г. Х. Хурбаев гэгшэд жолоодоо, «Коммунар», «Сталинец-6», «С-4» снгосонуудаар Д. Х. Таханов, З. Ш. Батлаев, Л. С. Барьбуев, залуу комбайнер Д. Л. Эрдынеев гэгшэд үльгэр жэшээ харуулан худэлдэг һэн.

Дайнай жэлнүүд соо бригадын ажалшад Дулма Жигжитова, Дулма Балданова, Янжит Хинаева, Долгор Бирбаева, Дулма Маланова, Еша Жербаева, Долгор Ангаева, Доржи Оцорова, Ханда Бунаева, Долгор Замраева гэгшэд арагүй һайнаар хүдэлдэг байһаньнь һайшаажа ябадаг гээшэб.

Ажахыч комбайнернуud дайнай хойто жэлнүүдтэ Х. Д. Мумаевагай дүй дүршэлые абажа, үндэр дүн түйлажа, үдэрэй нормые 7 гектарай орондо 22—24 гектар һайн шанартайгаар хуряадаг байгаа. 1941—1945 онуудта гектарай 7—8 центнер тарьяан хуряагдадаг һэн ха. Харин 1947—1950 онуудаар ялаа дээшэлжэ, гектарай 12—13.6 центнертэ хүрөө бэлэй даа.

Нютагай түрүүшуулэй тоодо Д. Л. Эрдынеев, Б. Б. Таханов Буряад Республикын габьяата механизаторнуud болонхой. Д

АГЫН ТАЛЫН ДУУШАН

Арсалан Жамбалоной түрэнөөр 70 наһанай ойдо

...удэһэн аглаг ...нгаа үргэн тала ...ял арад зонойн ...аные тэрэ нютаг ...хёолнод Жамсо ...Камъяны Балдан ...рабдан Батожа ...нэгыгөөр, уран ...зураглаһан бай ...һүүлээр энэ ехэ ...ые үргэн далн ...аруулха, мартан ...ж заяан Арса ...лоодо тудаа. ...мэнэ мүнөөнэй ...уншагшад Ар ...балович Жамба ...тальн дуушан ...ял ёнооро нэг ...

Жамбалын 1924 ...28-да Могойтын ...-Хангил нютаг ...н. Тэрэнэй та ...байхада, эсэгэнь ..., олон сурба ...уншэрнэн юм. ...Аргали нютаг ...нагаса ...мдинов Арсала ...шлэн байгаа. ...залан гээшэ ехэ ...Хэрбээ тэрэ уе ...й түрэһэн аһаа ...мбал нагасадань ...наа хоюмоо во ...лохо гажэ хүнэй ...гэр этигэхэ бай ...Арсалан Жамба ...юо уран зохёол ...оо гадна, Жам ...гаандаа хүбүүн ...наан һайтай юм. ...нинь мүн лэ ...эрнин заяагаар ...болохо хубитай ...эмнай бүхы Бу ...жэ поэт Цыдып ...болоно.

Жамбалын гу ...онуудта һур ...ажа, шата дам ...хи классай һүү ...ой һургуулида ...хан болоһон юм. Эсэгэ оро ...гын Агууехэ дайн ...а нютагай олон ...онт мордоо һэн. Арсалан Жамба ...айма наһатайда ...анда татагдажа, ...н сэрэгэй окру ...э элсүүлэгдөбэ, ...эрэгэй округой ...ай патиск» гэжэ ...хэлэн дээрэ га ...ю, бүриад хэлэн ...онинине гаргаха ...хэрэгтэй болоо ...ыровой түрэлтэ ...дэ Жамьян Бал ...Жамсо Тумунов ...дажа байгаа. Са ...ойхид залуу жур ...уу поэт Арсалан ...не тэрэ газетэдэ ...н. Арсалан Жам ...нухад, уран зо ...о хамта шүлэг.

Тэрэ уран зохёолдоо гансахан Ага нютагаа зураглалаар хизаарлагдадаггүй, бүхы Буряад орон тухай, буряад үндэһэн арад тухай домоглодог һайтай.

Арсалан Жамбалон арбан хоёр поэмэ бэшэһэн, буриад хэлэн дээрэ арбан дүрбэн ном хэблүүлһэн, арбан ном ород хэлэн дээрэ гаргаһан байха юм. Тэрэнэй һүүлэй жэлнүүдтэ бэшэһэн «Элинсэгүүдээ дурдан...» (Ага найман эсэгын магтаал), «Далайн Дангина» гэһэн зохёолнуудынь удхаараа гүнзэгы, хурсаар бэшэгдэһэн гэжэ олон тоото уншагшадынь үндэрөөр сэгнэһэн байна.

Арсалан Жамбалон бүхы орон соогуураа оло дахин ябаһан, молор һайхан Могол орондо айлшалһан ааб даа. Хаанашье тэрэнэй хани нухэд олон. Дайнай үедэ сэрэгэй албанда хамта ябаһан, эб хамта намай һуургуулида гү, али Москвагай литературна институдай дэрэдэхи дээдэ курснуудта һураһан нухэдынь Арсалание уридаг байгаа. Арсалан Жамбалоной монгол нухэд хоёр номыень: «Лагерьта» гэһэн поэмэ 1958 ондо, «Энеэдэтэй эреэхэн дэбтэр» 1970 ондо халха хэлэн дээрэ оршуулжа, Улаан-Баатар хотодо гаргаһан юм. Арсаланай шүлэгүүд украин, казах, азербайджан, киргиз, татаар, якад, хальмаг, тува, хакаас хэлэнүүд дээрэ оршуулагдажа, тэндэхи һонинуud болон сэтгүүлнүүдтэ тунхаглагданхай.

Түгэсхэлдөө юу хэлэлтэйб гэхэдэ нимэл даа:

Далан далайе гаталжа
гараалши,
Далбагашни нороогүй.
Далан дабаае дабажа
ерэёлши,
Ганзагашни хороогүй.
Хүйтэн халуунис яһала
үзеелши,
Хүрөөгүйл сэдьхэл
зүрхэншни.
Үлгэн дэлхэйе нилээдгүй
хэсээлши,
Үргэдөөл субаса
зүргэшни.
Арсалан, энэрхы
үүримни,
Анханайнгаа шунал
алдаагүйш.
Ажаллаха, зохёохо
үүргэшни
Аргагүй дошхон
зандаа лэ.
Наянайнгаа үндэр өөдэ
Найдамтайгаар аһыш даа.
Буряад зонойнгоо
түлөөдэ
Буян үйлэдэжэ
ябыш даа!

Гунгаа ЧИМИТОВ,
поэт, басни, шүлэг,
дуу зохёогшо.

...ИДЭТЭ АБГАМНИ...

...бдан Батожабайн «Шалхуу Рабданай хөөрөөн» ...уншаад, нэгэ хэды өөрынгөө һанамжануудые ...раан хүрэнэ.

...мой автор хадаа миниї түрөһэн абымни аха ...рнэ абгаараа омогорходоёби. Түрэһэн эхэ, эсэ ...ю, Бүүбэй гэгшэд Дашцэрэбдан болоод минии ...будэржэ хөөр хүбүүдээ хүнүүдтэ үгэһэн байна. ...гэжэ ганса, энэ ехэ басагаяа хүнэй эрихэдэ. ...эн юм. Эрхэ таншгил Ширебазар гэжэ хүбүү ...улөөгөө. Ширебазар абга олон үри хүүгэдэй ...м. Эжы аба хөөрөө һайхаараа үнэгэжэ мордо ...сагаан һайхан садьхэлтэй хүн байгаа һэн.

...бдан абгамни «Шалхуу Рабданай хөөрөөн» соо ...айдаяа, нэлэй дүрбэн сагай уларил, нютагайн ...абари зан, ажабайдалые нэгтэй эли тодоор ...

...тэрэ сагые, ажабайдалай хубилалые ехэ бар ...гулаан байна. Ехэ эсэгэ хобройнгоо өөртэнь эн ...лой, дуратайе, хүн болгохые яажа хүмүүжүүл ...льхэлнөө шэмэглэн зураглаа. 15—16 наһандаа ...нин Улаан-Үдэ хото ерэёд, эдлэб ушаралта ...орохёсо, хүмүүжахые хүсэһэнөө тэмдэглээ.

...ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнда хабаадаһан, ...сэнүүдые оурнэд театртаа бэшэнэн, ...ааб...уулаа, сурналай өгэл түрүүшын трилогы ...дабаатай.

...дурсагдаһан тэрэ номынь туужа мэтээр бэшэг ...йбаһан, үзэлэн юумэн тухайгаа, тэрэ уеын ...д, уетэн нухэд тухайгаа абга ехэ гоёор хөөрэ ...

...хубисхал болоҗо, ажабайдалай һайжараагүй ...ширабдан Батожабай хоцошоо гү, хамбышан ...эн нэгэнэй барлаг ябаад, наһаяа дүүргэхэ бай ...лалта болоҗо, арад зонай эрхэ эдлээ, хүрөөе ...а.

...олохо багаһаа, хүлэг болохо укаганһаа» гэһэн ...ни удха ехэ һэмэн байна. Үнэхөөрөөшье, Бато ...а сагаһаа түбэндэ, ажалша ябахадаа, хододоол ...хүдхэһэн юм. Бишье мүнөө баһад айдар залуу ...энэл хото ерээд. Урдамни хүшэр хүндэ саг, гэ ...өөндөө хүрэхэ гэжэ найдан ябаная.

Ц. РИНЧИНОВА.

НАҺАТАЙ ХҮН

Дэлхэйн ...шулата дай ...лерэн сэрэ ...ядарал ...ой арадта ...Дайнан жэ ...эй ооюмдо ...даа, ондэнэ ...хотын пред ...ликын ажа ...худэлмэриш ...хоорэлдөө ...дулаан хуб ...хоол бэлэдх

Манай ...сэмолнуу ...нан газарну ...ан сэрэгш ...тупаламжа ...Тиихэдэ эд ...хусаана, ...нуудта ком ...ди тоттооже ...үүдтэ үгэ ...тэ комсомо ...нэн Саша ...гүйгаа бэл ...дуратайб, ...ралха арга ...фронт дээрэ ...мин һанхан ...ушэн үхиб ...ушэн үхи ...гэжэ дуулаа

Бидэнэр ...Удын 65-да ...оруулхадаа, ...мүнгэ үгэда ...Александр ...мэй доктор, ...эрдэмтэдэй ...туналамжа ...нэртэй золт ...дөө сагрые ...Тиихэ үедэ ...олон һэн.

Залуу ...нэр, эхэнүү ...лын дайнай ...хаһан шуна ...ные үндэрө ...дэлжэ ябыш ...даха дурам

Г...

...ааруулаан дорэ ...үрөөгүй 690 мян ...18 наһатай 300 ...ибүүд байна. Ма ...да ухаагаар муу ...н, психическэ 66,5 ...үшэнтэй үхибүүд ...нуудһаа абтаба).

...ТЭН ОЛОН

...психиатрнуудай ...ладөгөөр һүүлэй ...соо 3,2 миллион ...ураараа психиатр ...ааһан байха юм. ...психобольницануу ...өөр 200 мянган ...н сии. Таданэй 17 ...һүүлэй 2 жэл соо ...ан сайдаг юм. Зу ...холэй үеэшэнтэй ...болоо гэхын ар ...ооя псих-үеэшэнта ...ннада ерэлдэхын ...юумэ хэхэ хэрэг ...э хүүдэнэ ёноор ...бшуу.

Федерацида пси ...ка харуулаан дорэ ...ааруулаан муу ...н, психическэ 66,5 ...үшэнтэй үхибүүд ...нуудһаа абтаба).

12-той Тарилал табан аха дүүнэртэ хадамда гарахань. Тэдэнэрэй эгэл ахань 26-таи, оусадань 22, 21, 19-таи. Эрэл сагань таба наһатай. Мүнөө дээрээ үхибүүтэй болоҗо шадахагүй хадань хадамда гаралгынгаа ёнололон боломсоор Тарилал гэртэхиндэ бусаад, бүдүүн хүн болоторөө хүлеэхэ.

Зарим оронуудта хэдэн һамгатай байха аргатай ааб даа. Зүгөөр Түбэдэй болон Непалай зарим ...эхэнэрүүд олон үбгэдтэй байха аргатай. Нынмбу угсаатан ено заншалнуud тон юрын юм.

Шэлэгдэһэн бүлын эгээд аха хүбүүндэнь басаган хадамда гарадаг юм. Тиимэһээ энэ үбгэнэйнь бүхы дүүнүүд үбгэнэйнь болоҗо. Нынмбунууд Азиин ...чанууудһаа ...ийлэ нүүжэ ерэһэн байгаа. Тиимэһээ бүлын шажаяа шүтэдэг эдэнэр олон үбгэтэй байха гуримуудаа түүд угсаатанһаа ут залгамжалуулан абаа юм ха.

Нынмбунууд худалдаа наймаа эрхилдэг ба мал ажал хадэг юм. Тиимэһээ нынмбу угсаатанай ажахынь үндэһэн эмэл болоно.

— Хэрээ хоёр гү, али гурбан үбгэнэйнь бэлшээрндэ гү, али худалдаа наймаанайнгаа хэрэгээр хоёр оньоһон бангаа һаань, һамгаяа хаража байхаяа нэгэшнинь заа ...ийлэдэг юм. Олон үбгэтэй эхэнэр өөрөө бата найдамтай байдаг. Али нэгэ үбгэнэйнь ахир, залхуу, юумэ бүтээжэ шадахагүй байбаль, бусадайнь нэгэн заабол ондоо байха ха юм, — гэжэ Бергаау тесхонло ажаһуудаг Манла Дан гэжэ наймаашан ойлгуулна. Тэрэ өөрөө дурбэн хүбүүтэй байха юм.

Олон үбгэтэй байлга эндэ ажаһуудаг зоной экономическа бодомжодо болоод ажаһуудалдань тон зохидоор таараа. Ут залгамжалха болоҗ чаа, газар олон хүби болгогдон хубаагдахагүй байна.

— Теудэ ажаһуудаг хүрэнэрнай угаа үгытэй. Юундэ? Юуб гэхэд, хүбүүдынь гадараа хэдэй тон багахануud хүби болгон хубаагаа бшуу. Минин хүбүүдэй тиигээ һаа, маанад хоолонгоо тэжээжэ шадахаяа болихолди. Теудэ индустриуud ажаһуудаг. Тиимэһээ нэгэ үбгэтэй, нэгэ һамгатай бүлэнүүд байдаг ха юм, — гэжэ Манла Дан нэмэбэ.

— Нэгэ бүлын аха дүүнэр бүлта хамта ажалладаг. Тиимэһээ бидэ, нынмбуууд нимэ баян байдагбди. Хүн бүхэн гансал оорыгөө түлөө һанаагаа зободог һаань, ягаад аминды мэндэ үлэхэ байгаабибди? — гэжэ Даная дүү хүстүнинь хажуһаань оролсохо юм.

Эндэ һайнаар ажаһуухын тулада бүлэ бүхэн соо онсо гурим байха ёнотой ааб даа. Тиихэдэ ехэ ахань зонхилдог, ажахынгаа ажал ябуулга хүтэлбэрилэн эрхилдэг.

Бүлэ соонь үхибүүнэй түрэхэдэнь, хэн эсэгэнь бэ гэжэ огто тодоруулдаггүй юм. Түбэдэй зарим нютагуудта эсэгэнэрэйнгээ ехэ ахыень «эсэгэ» гэжэ, бусадаа эсэгынай дүүнэр гэдэг юм.

Уншаа, дуулаа һэн гүт?

ТАБАН ҮБГЭТЭЙ БОЛОХОНЬ

Нынмбуууд ажаһуудаг зоной экономическа бодомжодо болоод ажаһуудалдань тон зохидоор таараа. Ут залгамжалха болоҗ чаа, газар олон хүби болгогдон хубаагдахагүй байна.

— Теудэ ажаһуудаг хүрэнэрнай угаа үгытэй. Юундэ? Юуб гэхэд, хүбүүдынь гадараа хэдэй тон багахануud хүби болгон хубаагаа бшуу. Минин хүбүүдэй тиигээ һаа, маанад хоолонгоо тэжээжэ шадахаяа болихолди. Теудэ индустриуud ажаһуудаг. Тиимэһээ нэгэ үбгэтэй, нэгэ һамгатай бүлэнүүд байдаг ха юм, — гэжэ Манла Дан нэмэбэ.

— Нэгэ бүлын аха дүүнэр бүлта хамта ажалладаг. Тиимэһээ бидэ, нынмбуууд нимэ баян байдагбди. Хүн бүхэн гансал оорыгөө түлөө һанаагаа зободог һаань, ягаад аминды мэндэ үлэхэ байгаабибди? — гэжэ Даная дүү хүстүнинь хажуһаань оролсохо юм.

Эндэ һайнаар ажаһуухын тулада бүлэ бүхэн соо онсо гурим байха ёнотой ааб даа. Тиихэдэ ехэ ахань зонхилдог, ажахынгаа ажал ябуулга хүтэлбэрилэн эрхилдэг.

Бүлэ соонь үхибүүнэй түрэхэдэнь, хэн эсэгэнь бэ гэжэ огто тодоруулдаггүй юм. Түбэдэй зарим нютагуудта эсэгэнэрэйнгээ ехэ ахыень «эсэгэ» гэжэ, бусадаа эсэгынай дүүнэр гэдэг юм.

Зүгөөр нимэ ажабайдал бултанда һайшаагдадаг бэшэ.

— Би нэгэл үбгэтэй байха дуратайб. Тэрэмин тон баян, бэлигтэй, сэсэр наймаашан байха ёнотой. Олон үбгэтэй байха дурагүйб. Нимэ олон үбгэдэй хойноһоо харуулха гээшэ айхабтар хүндэ, — гэжэ 24-тэй Номдиол маанадта хэлээ һэн.

Эрэшүүлшье баһа бүхы юумэн һайн гэхэгүй хаш. Бидэнэртэй хөөрэлдэһэн Манла Дан болоод хоёр дүүнь нэгэ һамгатай. Зүгөөр өөрэ бага дүүнь тэрээндээ ехээр дурлаад, гансал намтай байдаг болог гэнэ бшуу!

И. УРФИН.
(«Скандалы» һонинһоо).

МОСКВА. Уран зурагай Пушкинай нэрэмжэтэ музейдэ нээгдэнэй выставкэ «Архангельское» музей-заповеднигэй хубиг саяанда анхарал хандуулха гэһэн гол зорилготой. 1985 оноо эдэ музей-заповедниг гэ ...ийлэ хэгдэжэ байдаг, хүн зон энээ руу ябанагүй. Уран зурагые мэдэжэ суглуулагша Николай Юсупов тайжын ордон байрые хэзээ нэгэтэ гоёожо байһан 340 ондоо экспонадуud Москва асарагданхай

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Кристина Робертсон (1810—1850). З. И. Юсуповагай портрет.

ИТАР—ТАСС-ай фото.

Номой шэнжэлэл ба шүүмжэлэл

«ОЮУН ТҮЛХЮУР»—ҺУРАЛСАЛАЙ НОМ

1993 ондо «Гуламта» гэһэн хэблэлээр Л. Намжиловой бэшэһэн ном барлагдажа гараба. Энэ ном буриад хэлэндэ үхибүүдые түрэн һургаха гэһэн зорилготойгоор бэшэгдэнхэй. Бүгэдэ буриадуудай үндэһэн соёлой эблэл энэ номые барлаха хэрэгтэ ехэхэн эмхидхэлэй хүдэлмэри хэжэ гаргаа. Нимэ номые биде үнэнэй хүлеэнхэй байгаабди. Хари хэлэндэ түрэгэн һургаха методиноор олон номуud хэблэгдэжэ гараһан гээшэ. Хари хэлэндэ түрэгэн һургаха методиные зохёоһон эрдэмтэдные олон.

Л. Намжилон ехэ материалнуудые суглуулжа, бүхыдөө һонирхолтой ном гаргаа. Илангаяа практическа хубинь ехэ зохидоор бэшэгдэнхэй. Теоретическэ материалыень хэдэн хүби болгожо хубаана. Олон янзын даабаринтай (һунгалтын, шалгалтын г. м.) упражненнуud ном соо үгтэнхэй. Лексическэ материалынь арбан гурбан хүби болгогдожо хубаагдана. Хүби бүхэндэнь нимэ лексическэ темэнүud үгтэнхэй: хэлэг ажал, түрэһэн нютаг, гэр бүлэ, саг, тоонуud, хүсэһэн, гоёолтэнуud, үнгэнүud, хүнэй бэе, байгаали, зэргэг амитад, байгаали хамгаалга. Энэ хүби соонь олон янзын тайлбарилгануud (ородоор — комментарий) үгтэнэ. Номой һүүлдэ буриад хэлэнэй грамматикаар үгтэһэн справочник бии. Ном соо олон дуунуud, шүлэгүүд, зурагуудые бии. Би дээрэ тус номой һаан талые хэлэбэб. Тиигэбэшье, энэ ном дутуу дунданнуудтай. Илангаяа теоретическэ, лингвистическэ талань буриад хэлэнэй материал дээрэ хүсэд бэшэ, зариндаа буруугаар, алдуутайгаар үгтэнхэй. Дахинхи хэблэлдэ авторай номоо заһахын тула би дутуу дунданнуудтань дэлгэрэнгүүгээр тогтохо һанаатайб.

1. Илангаяа **фонетикэ** гэжэ раздел хүсэд бэшээр, буруугааршье бэшэгдэнхэй. Буриад хэлэнэй фонетикын онсо илгаае ородо хэлэтэй зүшагшадта тодорхойгоор, илангаяа жэшээнүүдээр харуулха байгаа. Тэрэнние ород хэлэнэй фонетикэтэй сасуулһанай хэрэггүй. Буриад хэлэнэй абяануud, тэдэние нэрлэһэн үзэгүud, фонетическэ онсо зүйлнүud (һэлгэлгэ, сохилто, бөе бэедээ нүлоо, уналга г. м.) ном соо бэшэгдэхэ ёнотой. Нэн түрүүн ород хэлэтэйшүүлые буриад хэлэнэй абяанда, тэрэнэй үгүүлгэдэ (ондоогоор **орфоэпидэ**), үзэгтэ (ондоогоор — **графикадэ**), бэшэгэй дүримдэ (**орфографидэ**) һургаха ёнотой. Автор нэн түрүүн үзэгтэ һургахаяа ороолдоно. Теэд үзэг абяан хөөрөө худхана. Олон газарта «үзэгтэ үгүүлжэ һургаха» гэжэ буруугаар бэшэнэ. Бидэ абяа үгүүлжэ һургаһабди, абяануудые үгүүлжэ дуулаһабди, тэдэние бэшэг дээрэ үзэгүудээр тэмдэглэнэ гээшэбди. Үзэгүудые бэшэг дээрэ бэшэнэбди. Нэн түрүүн ном соо үгтэһэн абяануудай, тэдэние нэрлэһэн үзэгүудэй нуури һэлгэхэ ёнотой. Буриад хэлэмнай өөрын аллгануудтай, ондоогоор хэлэхэдэ, фонемэнүүдтэй гээшэ. (Фонемэ гэжэ үгыы удха биш болгодог, дүрсэ хүсилгадаг абяануud гээшэ. Чус хэлэндэ фонемэнүүдые (аллган, хашалган) ойн болгодог тусхай онсо шанарнуud ойн) жэшээлхэдэ, аллган фонемэнүүдые түрүгэн, удаан, хашалгануудые хатуу, зөөлэн г. м. шанарнуud: **хана — хаана, хурган — хурьган** г.м. Буриад хэлэнэй онсо фонологическа (фонологи гээшэ фонемэнүүдые шэнжэлдэг, языкознаниин нэгэ хүби) онсо илгаае барималжа, һууришуудые, гуримые хүбилгажа үгэхэ ёнотой. Ном соо энэ ханша хэрэгээр, тудаһан соонь бэшэгдэнхэй. Аялгын фонемэнүүдые абяануудые) нимэ гуримаар бүлэгүud болгожо хубааха ёнотой: 2) түрэгэн аллгануud: а, о, у, ү, э, и; 2) удаан аллгануud: аа, оо, өө, ии, уу, үү, оо, ы; 3) дифтонгнуud. Дифтонгуud нэгэ уе соо хоёр аллганһаа бүрдэжэ, нэгэ фонемэ — аялан болодог. Буриад хэлэндэ нимэ дифтонгуud бии: ан (а и), ой (о и), уй (у и) үй (ү и), эй (э и). Тиихэдэ хоёрдохи аллган абяаниинь хүсэд бэшээр үгүүлэгдэдэг. Ород хэлэндэ дифтонг үгы. Дээрэ хэлэгдэнэн гурбан бүлэг аллганууда жэшээнүүдые ном соогоо үгэхэ ёнотой: **мана — манаа — манай, тохо — тоохо — тохой; дала — далай, туха — тууха — тухай** г. м.

Хашалган абяануud хатуу зөөлэнһөө болоҗо, хоёр-хоёр фонемэнүүд болоҗо һаладаг: **хурган — хурьган, арбан — арьбан.** Буриад хэлэндэ бүлта хашалган хоёр фонемэнүүд болодоггүй, нэгэ фонемэ болодог, зариманиинь ходдоо зөөлэн (жэшээлхэдэ, й хашалган), хододоб, хатуу (ж, ш, з, с, ц, нг) байдаг, тиимэһээ эдэнэр нэгэ-нэгэ фонемэнүүд болодог.

Ород хэлэтэйшүүлые нэн түрүүн энэ абяанда, тэрэнэй үгүүлэлгэдэ һургаха гэжэ дээрэ хэлэһэн байна. Абяануud үгэ соогоо байхадаа, зэргэлһэн абяануудһаа, зөөлһэн һууриһаа болжо, ондо ондоо үгүүлгэтэй болодог. Эдэнэрэй онсо үгүүлгэнүүдыень илангаяа жэшээнүүд соо харуулха байгаа. Нэгэ хэды жэшээнүүд: «б» хашалган: 1) үгын эхиндэ ба бэшэшье ушарта хабшамал, хоингёо: бата, бэлэн, буля; 2) хоёр аялганай хоорондо заһарай: аба, эбэр, хуби; 3) бүдэхи хашалганай урда, үгын һүүлдэ бүдэхеэр үгүүлэгдэдэг, тиихэдэ бүдэхи хашалган болодоггүй: аб (п) тааб (п), арад (т), хэрэг, «г», «х» хашалганууд: 1) эмэ аллганууд соо (э, ү, ө) хэлэнэй хоингуурхи: эхэ, Эгэтэ; г) эрэ аллганууд соо хэлэнэй хойгуурхи, хүүгэн хэлэнэй (хүүгэн хэлэн доошоо соложо, активна орган сололсодог): гар, хана, 5) хоёр аллганай хоорондо заһарай: агаар, эгэл (х хашалган хододоо заһарай); 4) бүдэхи хашалганай урда, үгын һүүлдэ «г» хашалган оудэхэр дуулдадаг: даг (х), суг (х), таг. Хашалган фонемэнүүдые (абяануудые) ном соогоо мүн баһа фонологическа талыень баримталжа үгэхэ ёнотой. Буриад хэлэндэ хашалганууд ехэнхидээ шанга ба һуля гэжэ һаладаг. Шанга хашалгануудые үгүүлгэдэ хабаадагша активна органуудайнь шүрбэһэн үлүү ехэ шангададаг, уушхан соо-һоо ерэһэн агаарынь хүсэтэй, ехэ байдаг. Тиимэһээ тэдэнэр эршэтэйгээр үгүүлэгдэдэг, хододоо бүдэхи байдаг: б, п, т, х, с, ш һуля хашалгануудые үгүүлхэдэ хабаадагша органуудай шүрбэһэн үлүүсэ ехэ шангададаггүй, һуля байдаг. Эндэ хэнгео (сонорно) хашалганууд ородог (б, г, д, з, л, м, н, р, й). Хашалгануудай һуля шангаһаа болоҗо, үгын удха, дүрсэ хубидаг. Жэшээнь: **дала — тала, жара — шара, заана — саана.** Ном соогоо хашалгануудай хатуу зөөлэниень, һуля шангыень баримталжа, һубарюулжа үгэхэ хэрэгтэй. Хашалгануудай эгээл һүүлдэ ород хэлэнһээ абтаһан үгэнүүд соо ушардаг к, ф, ч, ц, щ хашалгануудые үгэхэ. **Фонетикэ** гэжэ раздел соогоо дээрэ хэлэгдэнэн абяануудай зурагуудые, тайлбаришуудые үгэхэ хэрэгтэй. Ном соогоо «Буриад хэлэнэй графика ба орфографи» гэжэ нэрэтэй тусхай раздел үгэхэ. Үзэгүүд дээрэ хэлэгдэнэн абяануудтайнь тааруулжа һубарюулха. Тиигэхэ **зуураа түргэн аялгануудые нэгэ үзэгөөр, удаан аялгануудые хоёр-хоёр үзэгүүдээр бэшэг дээрэ тэмдэглэнэбди** (а, аа, ай) гэжэ хэлэхэ. Буриад хэлэндэ и, иг гэжэ хоёр ондоо хашалган фонемэнүүд бии, эдэнэр нэгэ үзэгөөр бэшэгдэдэг: наадаха, дэн (дэнг), ан (анг), хонхо (хонгхо), шэнгэн (шэнггэн). **Иг** хашалган, х, г хашалгануудай урда ба үгын һүүлдэ байдаг. Ном соо йотированна үзэгүүд (я, е, ё, ю тухай нигэжэ тэмдэглэхэ: 1) зөөлэн хашалганай һүүлдэ нэгэ абяан (нютаг, няаха), үгын эхиндэ, аллганай һүүлдэ, илгаһан «ь», «ъ» тэмдэгүүдэй һүүлдэ хоёр абяа тэмдэглэдэг гэжэ бэшэхэ (яһан (йаһан), гоё (гойо), эрье (эрйэ), подъезд подйэзд). 2) эдэ үзэгүүд түргэн удаан аялгануудые тэмдэглэдэг, тиихэдээ нэгэ гү, али хоёр үзэгөөр бэшэгдэдэг (я—яа, е—еэ, ю—юу, ё—ёо) нюрган— нюуха, абяан, түлеэн.

2. Ном соо үгтэһэн «Лексикэ» гэжэ раздел соо һанамжануud ойн: 1) түрэлхи нэгэ ойсо илгаа болохо нааһа (ондоогоор **...**) үгэнүүд солодог. Хоёр үгэнүүд нааһа болоҗо, сэсэлһэн нэгэ ...ха адаг, эдэнние нааһ үгэнүүд гэнэдэг: **эхэ** эсэ (ородоор «родители»). Нинь үгэнүүд түрэлхи хэлэндмиан ехэшье олон бэшэ гэ...ь аво даа, илангаяа управ...ениинуud соо олон янзь хэлэлгын хуонуудаар наа...на үгэнүүдые ородор үгэх удхануудыень ушагшад тайлбарилха; 2) түрэлхи х...лэндэмнай сложно үгэнүү...бии. Энээн тушаа ном с...юушье хэлэгдэнэгүй. Хо...үгэнүүд бэе бэетэйгээ ни...лэжэ, сэсэлһэн нэгэ уд...абадаг. Нимэ үгэнүүде...сложно үгэнүүд гэнэод...һайндэр (һайн үдэр), ажах (ажа ахы), үхиоүүн (үхи хүүүн); 3) ном соо пэ...зарим лексическэ темэнү...ороогуй, жэшээлхэдэ: таа...хушуун малай лексикэ, ила...гаяа мал ажалай лексик...ургамалай лексикэ, заг...барилгын лексикэ, морь...тоног, гэр байрын, хорх...шумуулай г. м. 4) ном с...буриад фразеологинуud (то...томол холбоо үгэнүүд) т...хай хэлэгдэнэгүй. 3. Н...соо «Морфологи», «Синта...сис» (Грамматика) гэһэн ра...делнүүд байха ёнотой. Мо...фологи соо буриад хэлэн...морфологическа онсо-илгаа...бэшэгдэхэ ёнотой байгаа. Б...риад хэлэмнай морфолог...ческа талаһаа агглютинати...на хэлэнүүдтэ ородог гээш...Эдэ хэлэнүүдтэ үгын үнд...һэндэ, һуурида залгалт...суффиксууд сэхэ нэмэгд...дэг. Жэшээлхэдэ: тосхон - ...тосхоной — тосхонуud. Ор...хэлэндэ тиимэ илгаа үг...Энэ хэлэн морфологичес...талаһаа флективнэ хэлэн...ородог. Жэшээлхэдэ, село-села — сёла. Ном соо «Си...таксис» гэһэн грамматикь...ногэ шухала раздел үг...Бидэ ород хэлэтэйшүүль...ганса аонанда, үгэнүүд...һүргаха бэшэ, хэлэлгэд...холбоо үгэнүүдтэ, мэдүүлэ...дэ, хэлэлгэ, мэдүүлэл э...хёожо һургаха ёнотой ...юмбэбди. Синтаксис гэн...раздел ном соо үгы байх...дань халагламаар.

Энэ ном нимэрхүү дутуу дунданнуудтай. Автор тус н...моо түргэн һургаха метод...коор бэшээб гэжэ бэшэн...Манай һанахада, буриад х...лэнэй материал теоретичес...талаһаа хүсэд бэшээр, д...дуугаар, алдуутайгаарш...бэшэгдэһэн дээрэһээ түрг...һургаха методиконь хүс...гаража шадаагүй. Буриад х...лэ һурагшадые, оюутани...юрын лэ методиноор, ба...шын заалга доро үзэхэд...тон хэрэгтэй ном боло...Илангаяа номой практичес...хубинь ехэ сэнтэй.

Э. РАДНАЕВ,
профессор.

ТАНАЙДА ЮУН БИИБ?

«Танайда ямар бараан болон эд хэрэгсэлнүүд биибб?» — гэжэ орн ганса асуудалай табигдахада, Россин эл...дэб нютагуудта ажаһуудаг 4 мянган хүн нимэ харюунуудые үгэбэ (процентээр).

Эд бараан	1993 оной апрель	1994 оной март
Үнгэтэ телевизор	72	70
Фотоаппарат	30	33
Амяараа морозильник	12	12
Микроволново пеэшэн	2	3
Видеомагнитофон	5	9
Видеокамера	0,2	1,2
Гэрэй компьютер	2	6
Пианино (фортепьяно)	—	7
Автомобиль	17	18
Хоёрдохи автомобиль	0,2	1
Дача	29	29
Нимэ юуншье үгы	16	16

ИТАР-ТАСС: Түби дэлхэй мүнөөдэр

ТОКИО.

XXI зуун жэлэй судна болохо тон ехэ заёо түргөөр гаталдаг ашаанай катамаранние Япондо туршажа захалаа. Хурдан ба шударгы энэ онгосые бүтээн гаргагшад «Хисно» («НинДэлгэ») гэжэ нэрэтэй. Тэрэ 1590 тонно уһа багтааха, часай туршада 93 километр зай гаталха аргатай. Нимэ түхэлтэй ашаанай суднануудые 1998 оноо ашаглажа захалхаар хүлеэгдэнэ.

БЕЛГРАД.

Уласхоорондын «харилсаанай бүлэгэй» Босни тушаа зохёон найруулһан Женевын амгалан оандалай түсэбые Боснин сербнүүдэй баталан абаха тухай Великобританиин болон Франциин гадаадын хэрэгүүдэй министрнүүд Дуглас Хэрд болон Алена Жюппе гэгшэдэй асуухадань Сербиин Президент Слободан Милошевич тэдоор харюусажа үгөөгүй.

Адли тэгшэ эрхыень мэдэрһэнэй үндэһэн дээрэ бүхы асуудалнуудые шидхэхэдэнь байлдажа байгаа бүхы талануудта туһалха хэрэгтэй гэжэ тэрэ Белградта болоһон хөөрэлдөөнүүд дээрэ тэмдэглээ һэн. Тиигэбэл мусульман-хорват федераци, мүн Сербиин Республика байһан зандаа үлэхэ гэһэн жэшээтэй. Мүн тэдэнэй саашанхи хуби заяае гансал арадуудынь шидхэхэ гэжэ хэлэгдэнэ гээшэ. Ямаршье талань гомдолтой үлэхэ ёногүй гээд Ц. Милошевич тэмдэглэнэ.

Хөөрэлдөөнүүдэй үедэ зүбшэн хэлсэгдэнэн бүхы асуудалнуудые хаража үзэхэб гээд Сербиин Президент найдуулаа гэжэ Британиин министр мэдээсэнэ. Тиин тэрэ дары түргэн харюу үгэхэ гэжэ һанаашьегүй һэмдэ гээд Хэрд хэлээ һэн.

УЛААН-БААТАР.

Бүгэдэмонголой «Наадам» һайндэр боложо үнгэрөө. Тэрэндэ 768 барилдаашад, 12 эрхим һур харбагшад, 5 о...доо наһанай моридоор ури...даһан 2000 гаран уриг...ша...шад хабаадаа.

Бүхэ барилдаагаар Б. Ба...өрдэнэ долоодохиёо Монго...лой чемпионой нэрэ зэргэд...хүртөө.

Эрэшүүлэй дунда инжене...Ц. Хүдэр-улуун, эхэнэрну...дэй дунда һоригшо Н. Мун...цэцэг гэгшэд эгээн мэргэ...байнаяа харуулаа. «Наада...май» үедэ мүн эдир бари...даашад ба һур харбагша...мурысэһэн байна.

Морь урилдаанда Түб а...магай адуушадай морид т...рүү һуурринуудые эзэлжэ г...раба.

«Наадамые» хаяха бая...ёнололой үедэ Монголой Пре...зидент Пунсалмаагийн Очир...бат илагшадые амаршалаа...шантуудые болон дурасхаа...та бэлэгүүдые барюулаа.

ТОКИО

Россин Федерацийн мэд...лэй уһанда хуули бусаар за...гаһа барижа байхадань Ро...син хилэ сахигшадай бар...ган Японон загаһа барида...«Юки-мару-68», онгосын ка...питан Кэиити Ото гэгшы...Росси гэртэнь табгба. Үнг...рэгшэ жэлэй ноябрийн 26-д...япон капитан Россин хилэ са...хигшадай захиралта дүүрг...хэеэ арсаад, зүүн гараа, зүү...хүлоо шархатаһан байна.

Тэрэнэй һүүлээр 3 үдэрэ...үнгэрэн хоино япон тал...Ото капитанние болоҗ эк...пажай хоёр гэшүүдые, онг...сые Токиодо дары түргэ...дамжуулан үгэхэ гэһэн эрх...тэ табяа һэн. Энэ хугасаа со...хуули эбдэһэн япон эрхэтэ...Шикотан олтирогой больн...цада аргалуулжа байгаа...Һүүлээрнь тэрэнние сүүдлэ...хэер хараалагдаһан бангаа...гэбэшье Россин засаг тэрэ...ние гэртэнь бусаяа гэж...шиндэһэн байна.

ИТАР—ТАСС.

ДАЛАЙ БАГШЫН ҮРШӨӨЛӨӨР

Адис аршаанай зөөлэхэн хангалаар анхилhан ехэ тамхим соо хүрэ улаан хубсаhатай хубарагууд Галсан багшада наманшалан, үглөө бүри дохин уггана. Багшань бапал харюудань наманшалаад, маанэ мэгээм уншалгаар хөшөөлөө эхилнэ.

Энэ Агын дасанай дэргэдэхи түбэд эмнэлгын hургуули гээшэ. Нээгдэнээр жэл болоhон hургуули тухай суу тунхаг холо ойрын нютагуудаар тараа юм. Прибалтикаhаа, Беларусьhаа, Халымгhаа, Тувагаа, Буряад оронhоо залуушуулай бэшэг-мэдүүлгэнүүд ерэжэл байдаг.Мүн лэ аяар хольн Англи, Швейцари, Франциhаа бахал hонирходог болоhохой.

Агын дасанай дэргэдэ нимэ hуралсал эмхидхэгдэhэн тус хэрэг ехэ гүнзэгы удхатай юм. Аяар XIX зуун жэлэй тэбагаар эндэ 60-аад эмшэ ламанар байгаа. Тиихэдэ ехэ хүсэтэй чойрын (философий) hургуули тогтоhон, 45 мянга гаран соглиг номтой байhан түүхэтэй. Түбэд, монгол хэлэнүүд дээрэ философоор, астрономоор, зурхайгаар олон бэшэ номуудые эндэ хэблэжэ байhан юм. «Урдань Агын дасанда 4 hалбаритай hургуули тогтоhон байгаа: чойро, зурхай, эмнэлгэ, урлал»,—гэжэ шажанай hургуулиин ректор Бата лама тайлбарилна. —Мүнөө эмнэлгын, чойрын, хэлэ бэшэгэй hуралсал эмхидхэхэдээ, арадайнгаа эрдэм мэдэсын булашые hэргээхэ байнабди».

Агын дасанай хуушанайнь баялигые hэргээхэ тухай hанамжа дурадхалнууд үнинэй ородог болоhон юм. 1991 ондо Далай ламын морилходо, энээн тухай тодорхой хэлсээн болоо hэн. Үндэр түрэлтэ багша энэ hанамжа hаншаа-hан, али болохоор туhалха, дэмжэхэ байhан тухайгаа мэдүүлээ.

Тиигээд тэрэ найдуулгаяа мартангүй, чойрын hаарамба лама Доном ба түбэд хэлэнэй доктор рабжамба лама Галсан гэгшэдые Түбэдhөө эльгээгээ. Округой захиргаан зургаанайхид Джуд дасаниие запабарилан түхеэрээд, арадай гэгээрэлэй управленийн мэдэлдэ оруулжа, тусхай гүрэнэй шэнэ hуралсалай гуламта байгуулаа.

Үнгэрэгшэ жэлэй зунhаа шабинарые шэлэн абалга эхилээ. Тэндэ арбадахи, наймадахи класс дүүргэhэн оюутад юрын дээдэ hургуулиин гуримаар шалгалта барижа оронhон байна. Түрүүшээр 63 хүн Шэтэ можоhоо, Буряад оронhоо абтаhан аад, 48-ниинь hуралсалаа энэ жэлдэ түгэсхэжэ байна.

Мүнөө түбэд эмшэлгын, чойрын, түбэд хэлэ бэшэгэй факультедүүд нээгдэнхэй. Саашань бурхан урлан бүтээхэ, зурхай шудалха hуралсалтай оолохо түсэбтэй. Шабинар түбэд хэлэ, чойро, психологи, буддын шажанай түүхэ, хуушан монгол бэшэг, ёно заншал, гурим дүрим гэхэ мэтын hуралсал гарана.

Мүн энэ үбэл Үбэр-Монголноо Жамбал багша уригдажа, эмнэлгын үндэhэ hуури заагаа. Гэхэтэй хамта Агын эрдэмтэд, багшанар болон бусад сэхээтэн хэшээлнүүдые үнгэргэнэ.

— Түбэд эмнэлгын нюусанууде шудалхадаа, Баруун ба Зүүнэй эрдэм мэдэсэ нинлүүлэн, туhа ехэтэйгээр ашаглаха зорилго табинабди,—гэжэ Бадму лама хөөрэнэ.

Оюутад округой эмнэлгын газарнуудаар, мүн тэрэшэлэн саашадаа Энэдхэг, Хитад, Монгол ошожо, практика гараха юм.

Тээсгэн хабар соёлой ба шажанай талаар Далай ламын правительствын министр Галсан-Еше эндэ айлшалжа, тус hургуулиин ажал хэрэгые үндэрөөр сэгнээ. Тиихэдэ тус hургуулиие Индиин түбэй эмнэлгын институдай Россидахи филиал оолгохо тухай дурадхал оронhон байна. 35 филиалнуудай нэгэниинь Агада тогтохо болобо.

Энэ хэлсээ саашань абуулжа бэелүүлхын тула hаяхан округой Дүүмын түрүүлэгшэ В. Раоданов захиргаанай толгойлогшын орлогшо С. Жапов хоёр Энэдхэг уряалаар ошожо, энэ асуудал шинжхээд бусаба. Иигэжэ. Агын дасанай hургуули Дармасал хотын институдай филиалаи эрхэ нүхэсэлтэй боложо, эмнэлгэ, зурхайн мэргэжэл шудалhан оюутадтаа улаасхоорондын удха шанартай үнэмшэлгэ-диплом барюулжа гаргаха аргатай болобо.

Гэхэтэй хамта Агын түлөөлэгшэд Түбэд орондой харилсаа холбоо бэхижүүлхэ, оурхан шажанай талаар барисаа батадхаха эрмэлзэлтэй оайгаа.

Энээгүүр аяншалха үедөө округой дарганар нютагтаа газаа тээ нүүжэ ошоhон 100 мянга гаран ажалша бэрхэ түбэд яhанай зоной ажаоаидалтай танилсаа. Дели хото хүрэжэ үзэсхэлэнтэ газарнуудаарнь, тэрэ тоодо Энэдхэгэй агууехэ гүрэнэй ажал ябуулагшад Индира Ганди ба Раджив Гандиин музейнүүдые бараалхаа.

Тиихэдэ агынхид Далай багшын манай нютаг морилхо түсэб харааень тодорхойлоо. Үндэр дээдэ гэгээн Далай-лама августын 27—30 болотор округоор айлшалха хараатай.

Мүнөө эндэ угтамжын түхеэрэлгэ эхилээд байна.

Ц. ГОНГОРОВ,
тусхай корр.

МАКС ЭЙВЕ

1935 ОНОЙ ОКТЯБРЬДА Амстердам хотодо Алехин—Эйве хоёрой матч үнгэргэхэ хэлсээнэй бэелхэ боломсоор, хэнэйнь илаха тухай хэдэн ондоо hанамжануд байгаа гү? Үтыл шахуу hэн. Юундэб гэхадэ, ухаан бодолой ба арга дүрын, теори мэдэсын хэмжээнэй, психологиин hуури, тогтуурнин талаар Голландиин шатаршан чемпиондо мүхөөгөө үгтэхэгүй — энэ тэрэнэй гол хоозорн. Зүгөөр дээдэ тээньлэ бэшэ. Харин тактическа зүйлнүүдээр «эhэшэhэн» позициннуудта Эйве нүгөөдөө яашье хүрэхэгүй. Тиимэнээ чемпионой нэрэ зэргэдэ hанаархагша үнэн дээрээ ямаршье үндэнэгүй хэрэг эрхилээ гэhэн тобшолол шатарта дуратайшуулай сохэнхи хубинь хэhэн байгаа. Сэхыень хэлэхэ болоо hаа, Эйве өөрөөшье ехэ найдалтай бэшэ hэн гэнэ. Зүгөөр Алехинтие уриhан хадаа тэрэ арсаха, сухариха эрхэгүй hэн ааб даа. Теэдшье ара нюргандань бухы Голланди баатаршалга хүлеэнхэй, үсэд нэтэрүүгээр бэлэдхэлэй ехэ ажал хэжэ үрдеэ. Харин хүндэ хүшэрhөө айха, гэдэргээ таталдаха, маргаха гэхэ мэтэ тэрэнэй зан абаринь бэшэ.

Урдань, 1926 ондо, Алехинтой 10 партиhаа багахан матч наадаhан хадаа бага зэргэ наадыень, арга дурыень, шадабариниень мэлэхэ. Нэгэл очкогоор диилдээ hэн. «Тэрэ гэhээр Алехин ургаал юм бээ, теэд бишье миин hуугаагүйб. Дахин туршахада, юун болоо юм?»—Эйве нимэрхүүл бодолтой hэн.

Ехэнхи зоной тэрэ тобшолол мэтээр Алехиншье баhал hанаhан байжа болоо юм. Теэд дээгүүр hанаан, бэдээ үлүүсэ ехээр найдалга хэээ hайнние асарагша бэлэй? Гэбэшье түрүүшын дүрбэн партинн дүнгөөр 3:1 тоотойгоор урда ябахадаа. Алехин бүришье hэримжэээ алдаа гэе.

Зүгөөр Эйве булигдаха тухай оройдоошье бодоогүй, партн бүхэнөө үсэд нэтэрүүгээр наадажа, ехэ стратегиин ба тактикын холбоо баримталжа, үндэр шадабари харуулжа эхилээ. Харин теори мэдэсын талаар тэрэ хэндэшье гартахагүй гэжэ мэдээжэ hэн.

Очкоуудынь саашадаа бага-багаар хорожо захалаа. 13-дахи партиhаа Алехиной яларжа эхилhэниинь ойлгосотой, зүгөөсы ажалай. бэеын тамирай, психологиин бэлэдхэлэй талаар түгэс бэшэл ха гэжэ ойлгохоор байгаа hэн ха.

14-дэхи партиин hүүлээр наадаhай тоо 7:7 болобо. Hүүлээрнь уданньегүй Эйве урагшаа гараа. Ехээр ялахадаа, hанаа сэдьхэлэй дэмжэлтэ абаха зорилготойгоор Алехин Австриин астролог Крейндэ хандаа юм гэнэ. Тэрэнэй буулгаhан зарлигаар Алехин булижа гараха ёнотой. Теэд Эйве хүсэгдэхэ юумэн бэшэ. Hүүлшын, 30-дахи партиин урда Эйве хүнэгэ очкогоор урид зандаа. Тиимэнээ Алехиндо заабол ялта хэрэгтэй. Теэд hанаанай, тиимэ бэлэн юумэн гэжэ хаана байхаб. Үсэд шанга тэмсэлэй орнион байдалда үнгэрhэн энэ партинь тэнцэлгээр дүүрэжэ, 15.5:14.5 тоотойгоор (+9—8=13) булиhан гроссмейстер Макс Эйве дэлхэйн табадугаар чемпионой нэрэ зэргэдэ хүртэжэ, шатарай түүхэдэ нэрээ мүнхэлөө.

ЕХЭ ГАРАЙ ШАТАРШАНАЙ зүгөөр Эйвын дээшээ дабшалга гол түлэб суута гроссмейстернүүдэйхидэл адлирхуу байха юм, Тэрэ 1901 оной майн 20-до Амстердамда бараг, баян айлай бүлэдэ түрөө. Табатай үхибүүн ябахадаа, шатартай танилсаад, hүбэлгэн, бэрхэ байнаа гэршэлээ. 11-тэйнээ клубай мүрысөөнүүдтэ хабааадаг болоо. Үнишье болонгүйгөөр ябаа hэн ха. Теэд сэдьхэл тэгшэ ябаха үндэhэншье биш байгаа. Юуб гэхэдэ, Ноттингемдэшье, Амстердамдашье, Наугеймдэшье Алехин эрхэ бэшэ Эйвын хойно, доохоныр hууринуудые эзэлhэн, урдынхидаал мэтээр бодолой ульгам харбасые харуулдагүй байгаа бишуу. «Энэ хадаа зохёохы ажалайнь мухардhанай гэршэ, аюултай нүхэрэймин hаранай тоногод гэhэнэй тэмдэг бэшэ юм аа гү?» —гэhэн асуудал Эйвын толгой соо hуурижан бэхижэhэн байжа болоо. Шухалань гэхэдэ, ганса Эйве бэшэ, ехэ гарай шатаршадшье, олон түмэн шатарта дуратайшуулшье нимэрхүүгээр hанадаг, хэлсэдэг болоод байhан саг hэн.

Зүгөөр нэгэл хүн тон ондоо бодолтой — Александр Алехин. Эльэб эсын хоронхолтоhон үгэ дуулажа, уураа бусалгаhан экс-чемпион гуримгүйшэг ажаябадалаа орхижо, доторой хүсэеэ, нөөсээ дүүрэнээр элсүүлээд лэ, hэргэнэн, сэлмэhэн, архи-тамхияа хаяhан, шанга гуримжурамдаа гайхалтайгаар бусаhан байгаа бишуу. Тиигээд лэ нарин гэгшээр бодожо, түсэблэhэн бэлэдхэлэй программа бэелүүлжэ байhан гэе. Илангаяа психологиин асуудалнуудта онсо анхаралаа хандуулаа. Энэ удаа Эйвын талые тоогоошогүй болонгүйгөөр, үнэн байдалые лаб hайнаар ухамайлан ойлгожо абахые схээр оролдоо. hүүлэй hүүлдэ нимэ тобшолол хээ: «Эйвын наадалдаа ондоогоор түсэблэхэ, шэнэ хараа зорилгонуудые урдаа табиха үялгатай болоо hааб даа. Нэн түрүүн үндэр нэрэ зэргэлэ дэмы хүртөөгүй байhаншаа hайн дүнгүүдээр батадхажа, олон түмэнэй урда нэрэ хүндээсэ дээшэнь лэ үргэхэ хэрэгтэй. Бэелүүлжэ шадабалнь, эллэб ябаган үгэ зуугаа замхаха. Хоёрдохёор, эгээл дуратай наадаяа олоной дунда дэлгэрүүлхэ үялгаяа дүүргэхын түлөө гол ажалhаа hамшажа, эллэб орон нютагуудаар аяншалдаг байха.

Нимэ зорилго табиhан тэрэ эгээл хүндэтэй, эгээл эрхим шатаршан байhанаа гэршэлхын түлөө бүхы хүсөөрөө оролдоhон гээшэ. Теэд хүсэлынь хэр зэргээр бэелүүлэгдээ hэн хаб? Харюу олохын тула 1936—1937 онуудта болоhон ехэ-ехэ мүрысөөнүүдэй таблицануудые иража хараха хэрэг гараба. Амстердамай турнирта нэгэдэхи-хоёрдохи hууринуудые хубааба, Наугеймдэ түрүү гарахадаа, хойнохиhоо хахад очкогоор урилаба. Харин Зандвоорт хотодо Эйве хахад очкогоор гээгдэжэ хоёрдохи. Ноттингемдэ гурбадахи-табадахи hууринуудые (Ботвинник Капабланка хоёрой хойно) эзэлбэ. Эдэ дүнгүүд ехэ булюугаар иладаг байhан Алехиной дүнгүүдтэй жэшээгүй юм аабза. Гэбэшье шатарай «империе» толгойлhон богони саг соогоо үндэр соёлтой, сэхээтэнэй хүмүүжэлтэй Эйве чемпионой нэрэ солые доройтуулангуйгөөр, хүндэтэйгөөр абажа ябаhан, амгалан түншоор, бэедээ найдангяар ябажа гараhан гэжэ мэдэгдэнэ.

Макс Эйве түлэг наhандаа олон мүрысөөнүүдтэ хабааадаhан, амжалтануудые нилээдгүй түйлаhан юм ааб даа. Бултыень тооложо аргагүй хадаа (газетын хуулаhанай бэшэ) хэдэн тоонуудыел дурдая. Наhан соогоо 90 гаран ехэ мүрысөөндэ хабааадаhан, аяар 30 матч ноалаhан хүн юм байна. Мэргэжэлтэ бэшэ дээдэ гарай гроссмейстернүүд соohоо хэншье нимэ олон партн наадаагүй. Тиимэнээ Эйве үнэн бээрээ ямар хүн байгааб гэжэ ойлгоход, сэгнэхэл ёнотой гээшэбди.

Иимэ олон мүрысөөнүүдтэ хабааадахадаа, тэрэ 30 гаран нэгэдэхи шангуудые «үбэршэлhэн» гэжэ нэмээхэ хэрэгтэй. Тэрэнэй гуурhан дорohоо ехэ гүнзэгы удхатай, шатарай хэзэн hонирхолтой номууд, шэшэлгэнүүд мүндэлhэн байха юм. Элитэ теоретик байhан тула зарим дебютэй ёно гуримуудта ехэ хубитаяа оруулhан, нэмэлтэ хэhэн габьяатай. Мүнөөшье теорида дурадхаhан hанамжануудынь хүсэеэ бууруулгүй — олон түмэн шатаршадта алба хэhээр.

ТЭРЭЛ ТҮРҮҮШЫН ХЭЛСЭЭНЭЙ ЕhООР, хоёр жэл болоод, матч-реванш үнгэргэхэ ёнотой байгаа юм. Үнишье болонгүйгөөр болзорто сагынь тулажа ерээ hааб даа. Энэ хоёр жэл соо Эйве ехээр hанаата болонгүйгөөр ябаа hэн ха. Теэд сэдьхэл тэгшэ ябаха үндэhэншье биш байгаа. Юуб гэхэдэ, Ноттингемдэшье, Амстердамдашье, Наугеймдэшье Алехин эрхэ бэшэ Эйвын хойно, доохонуур